

ročník LXI

1

2006 •

numismatické listy

národní muzeum / česká numismatická společnost

**Fotografie k článku J. Lukase:
Poznámky k českému mincovnictví přelomu 10. a 11. století (III.)
Denár typu ruha – kaplice C 226 a jeho zařazení (text na s. 3–12)**

• Obr. 1. Denár typu C 226
(soukromá sbírka), 20 mm
foto J. Vrabec

• Obr. 2. Denár typu C 226
(soukromá sbírka), 20 mm
foto J. Vrabec

• Obr. 3. Denár typu C 228
(NM Praha, inv. č. 2216)
19 mm

• Obr. 4. Denár typu C 228
(NM Praha, inv. č. 6583)
19 mm

• Obr. 5. Denár typu C 228
(Muzeum K. A. Polánka
v Žatci, př. č. 252/85/26)
19,5 mm

• Obr. 6. Denár typu C 229
(NM Praha, inv. č. 2198)
19,5 mm

Poznámky k českému mincovnictví přelomu 10. a 11. století (III.) Denár typu ruka – kaplice C 226 a jeho zařazení

Jiří Lukas

Denár typu ruka – kaplice C 226 patří nepochybně k nejzajímavějším českým denárovým ražbám počátku 11. století. Svým opisem na rubní straně: TVEATVERHVERCA navazuje na denár typu kříž – tři břevna C 225 (opis: TVTVERHVERCV), ražený pravděpodobně na sklonku vlády Boleslava Chrabrého, ale svou průměrnou váhou již spadá mezi časně ražby knížete Jaromíra. Jeho obrazová náplň navazuje na denáry typu ruka – kaplice, ražené již za vlády Boleslava II. a snad i Boleslava III., ale symbol na levé straně ruky (tři „hřeby“ vetknuté do obloučku) jej spojuje s výzdobou některých denárů jak z období vlády Boleslava II., či Boleslava III., tak i z období vlády knížete Oldřicha. Podle názorů E. Fialy a G. Skalského se jedná o ražbu Boleslava III.¹, podle názoru V. Katze, který mu věnoval zatím největší pozornost, jde o ražbu z období vlády Boleslava Chrabrého.² Naproti tomu podle J. Háskové patří denár C 226, spolu s dalšími denáry typu ruka – lomenice (C 228 a C 229), k nejméně probádaným mincím knížete Jaromíra.³

C – 226

Av.: V hladkém kruhu ruka Boží, čnějící z oblak mezi symbolem Boží trojice na levé straně a stylizovanými písmeny α a ω na straně pravé (z hlediska pozorovatele).

Opis: SATASATHCESRCA+ (v různých drobných obměnách)

Rev.: kaplice o dvou schodech, uvnitř písmena IEAH, v ojedinělých případech EAH (podle velikosti písma pod kaplicí existují dvě základní varianty).

Opis: TVEATVERHVERCA (v různých drobných obměnách)

Ø 20 mm; 1,13 g (69 ks)

V evropské numismatické literatuře se denár C 226 objevil poprvé při popisu nálezů z Munkegaardu na ostrově Bornholm, odkrytém v roce 1864.⁴ Ch. J. Thomsen jej považoval za dobové

¹ FIALA, E.: *České denáry*, Praha 1895 (dále jen F-ČD), č. 343, 344; SKALSKÝ, G. – SCHRÁNIL, J.: *Nález českých denárů a sekaného stříbra z prvních let 11. století*, NČČs. VI, 1930, s. 47.

² KATZ, V.: *Úvahy o chronologii českých denárů na počátku XI. století*, Praha 1937, s. 16–17.

³ HÁSKOVÁ, J.: *Vyšehradská mincovna na přelomu 10. a 11. století*. Sborník NM, Řada A – historie – svazek XXIX., č. 3, Praha 1975, s. 119.

⁴ Nález v Munkegaardu obsahoval 896 mincí, sekané stříbro a šperky. Z českých ražeb (celkem 9 ks) obsahoval denáry typů C 50, 63 (2 ks), 118, 123 (2 ks), 196, 226 (2 ks). Byl ukryt snad ještě v roce 1004. Celý nález je dnes uložen v Kgl. Mønt- og Medaillesamling v Kodani. Srovnej: GALSTER, G.: *Vikingetids møntfund fra Bornholm*, Nordisk numismatisk årsskrift, 1977–78, Oslo 1980, s. 75, č. 780, 781 (fotografie obou kusů na s. 219).

falsum, nápis pod kaplicí pak za jméno „*mincmistra Joana*“.⁵ Druhým místem, kde byl denár C 226 nalezen, byl v roce 1878 polský Jarocin.⁶ W. Jażdżewski, autor popisu nálezu, jej zařadil mezi české ražby a ačkoliv opisy na obou stranách mince považoval za nerozlučitelné, přidělil jej mezi ražby Boleslava III.⁷ Dalším významným mincovním depotem, obsahujícím rovněž jeden exemplář denáru typu C 226, byl v roce 1894 nález v polském Lisówku.⁸ E. Bahrfeldt rovněž přidělil tento denár Boleslavu III.⁹ Kromě zmíněných souborů byl denár typu C 226 nalezen ještě v dalších zahraničních mincovních depotech: Przyborów¹⁰, Bierzgowo¹¹ a Hallsarve¹², ve kterých však česká složka hrála jen okrajovou roli.

V české numismatické literatuře se denár typu C 226 poprvé objevil v roce 1891 v díle E. Fialy: *Beschreibung Böhmischer Münzen und Medaillen*, do kterého byl převzat z nálezů munkegaardského a jarocinského.¹³ Ve dvou variantách byl popsán rovněž ve Fialově díle *České denáry*.¹⁴ V obou dílech připsal E. Fiala ražbu denáru C 226 Boleslavu III., v *Českých denárech* však hovoří o „*denáru následním*“.

Po více než třiceti letech se k pokusu o zařazení tohoto typu denáru vrátil G. Skalský. Ve své studii o chodovlickém nálezu popsal tři exempláře denáru C 226 ze sbírky V. Katze.¹⁵ Důvodem

5 THOMSEN, Ch. J.: *Der Munkegaard-Fund. (Brief an den Wirklichen Staatsrath Freiherrn von Koehne)*, Berliner Blätter für Münz-, Siegel- und Wappenkunde III, 1866, s. 33, tab. XXVI/3. „Die unter Nr. 3 abgebildete Münze mit sinnlosen Inschriften ist wahrscheinlich ein Falschmünzerproduct.“

6 Nález v Jarocinu, odkrytý v roce 1878, obsahoval 781 mincí celých, 1 000 g mincovních zlomků a sekané stříbro. Obsahoval 107 českých denárů od Boleslava I. až po knížete Jaromíra. Byl ukryt po roce 1004.

7 JAŹDZEWSKI, W.: *Wykopalisko Jarocińskie a mianowicie monety Bolesławów Czeskich*, Poznań 1879, s. 39, č. 16, tab. IV/35.

8 Nález v Lisówku (Leissow, Leissower Mühle) obsahoval původně více než deset kilogramů mincí, mincovních zlomků, sekaného stříbra a šperků. Popsáno bylo 4 732 celých mincí a 81 zlomků. Z českých ražeb (69 celých mincí a jeden zlomek) obsahoval denáry 47 typů od Boleslava I. po knížete Jaromíra, včetně denárů biskupa Vojtěcha a Soběslava Slavníkovce. Byl ukryt po roce 1012. Vedle popisu nálezu E. Bahrfeldta (viz pozn. 9) srovnej: MENADIER, J.: *Eine Nachlese zu dem Funde von der Leissower Mühle*, Deutsche Münzen IV, Berlin 1898, s. 172–176; FIALA, V.: *Nepublikované denáry knížete Jaromíra*, Drobná plastika 1983, č. 4.

9 BAHRFELDT, E.: *Der Silberfund von Leissower Mühle*, Berlin 1896, s. 14, č. 79.

10 Nález v Przyborówě ve Velkopolsku byl odkryt v roce 1914 a obsahoval vedle 501 celých mincí a 18 zlomků více než jeden kilogram sekaného stříbra. Z českých ražeb (5 celých mincí a 9 zlomků) obsahoval denáry jedenácti typů od Boleslava I. po pozdní ražby knížete Jaromíra (C 273). Byl ukryt po roce 1012. Srovnej: BAHRFELDT, E.: *Der Priebrower Hacksilberfund*, Berliner Münzblätter NF VIII, 1924–1926, s. 276, č. 28; SLASKI, J.–TABACZYŃSKI, S.: *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne Wielkopolski*, Warszawa-Wrocław 1959, s. 54–55, č. 105.

11 Nález v okolí zámku Bierzgowo nedaleko Toruně byl odkryt v roce 1898 a zachovalo se z něj 529 mincí. Z českých ražeb (11 kusů) obsahoval denáry od Boleslava II. po knížete Jaromíra. Byl ukryt po roce 1024. Srovnej: MENADIER, J.–NÜTZEL, H.: *Der Denarfund von Birglau bei Thorn*, Zeitschrift für Numismatik XXI, 1898, s. 288–304 (popis denáru C 226 včetně vyobrazení: s. 300, č. 95); KIERSNOWSCY, T. a R.: *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Pomorza*, Warszawa-Wrocław 1959, s. 32–33, č. 11.

12 Nález v Hallsarve na ostrově Gotland byl odkryt v roce 1942 a obsahoval více než 800 mincí a zlomkové stříbro. Z českých ražeb obsahoval tři denáry, nejmladší Břetislava I. Byl ukryt po roce 1110. Srovnej: HATZ, G.: *Handel und Verkehr zwischen dem Deutschen Reich und Schweden in der späten Wikingerzeit. (Die deutschen Münzen des 10. und 11. Jahrhunderts in Schweden)*, Lund 1974, č. 360; HATZ, V. a G.: *Böhmische Münzen des 10. und 11. Jahrhunderts in schwedischen Funden*, Numismatický sborník XIII, 1975, s. 99, č. 100.

13 FIALA, E.: *Beschreibung Böhmischer Münzen und Medaillen*, Praha 1891, č. 291 (bez vyobrazení).

14 F-ČD č. 343, 344.

15 SKALSKÝ, G.–SCHRÁNIL, J.: *Nález českých denárů a sekaného stříbra z prvních let 11. století*. NČČs. VI,

byla podobnost jejich opisů s opisy denárů typu kříž – tři břevna C 225, které byly součástí chodovlického souboru. Došel k názoru, že denáry C 226 „patří do doby první vlády Boleslava III. anebo do jeho bezprostřední blízkosti. Tomu nasvědčuje i jejich vysoká váha a velmi dobrá jakost, již se druží k denáru Boleslava III., který má v kaplici nápis *EOE*“ (C 185). Zároveň usoudil, že denár C 226 navazuje na denáry typu ruka – kaplice s nápisy DEVS, BOZE a CHEV pod kaplicí a dále na denár typu kříž – kaplice s nápisem EAH, jejichž ražbu kladl rovněž do doby první vlády Boleslava III.¹⁶

Dalším českým numismatikem, který věnoval pozornost denáru C 226 byl V. Katz.¹⁷ Ve své studii o českém mincovnictví počátku 11. století vyjádřil nesouhlas s názory G. Skalského na časové zařazení ražby denáru C 226 do období první vlády Boleslava III. a na jeho spojitost se skupinou ražeb typu ruka – kaplice se jménem Boleslavovým. Došel k názoru, že rytecká práce denáru C 226 jej řadí „spíše do doby mladší, k době Jaromírově, kdy se razily denáry rovnající se [denáru C 226] jak velikostí a vahou, tak jakostí. I svou plochou ražbou hodí se tyto mince spíše do této mladší doby, ba četná písmena navazují na ražby Chodovlice č. 11 [C 225] a ražby Jaromírovy.“ V. Katz vyjádřil rovněž názor, že denáry C 226 svým opisem souvisí s opisem TVTVERHVERCV na denárech C 225 a časově na ně navazují. Ražbu obou těchto typů kladl do období vlády Boleslava Chrabrého v Čechách, tedy do let 1003–1004.

V průběhu 30. let 20. století byly denáry C 226 poprvé nalezeny i v Čechách. V roce 1931 byl v blízkosti hradiště Starý Plzenec nalezen jednotlivý, volně v půdě ležící zlomek denáru C 226¹⁸, v roce 1937 byl pak v Žatci odkryt depot mincí, sekaného stříbra, svitků stříbrného drátu a stříbrných hřiven, jehož součástí byl i jeden exemplář denáru C 226. Při archeologickém výzkumu, probíhajícím v posledních letech, se v okolí nálezů narazilo na pozůstatky pecí na zpracování železa a velké množství strusky. Jednalo se o rozsáhlý výrobní areál pro zpracování železa a barevných kovů. Podle celkové skladby pokladu je tedy pravděpodobné, že pocházel z majetku místního šperkaře. Podle složení jeho mincovní části (výrazný podíl denárů typu *Dextera Dei*, C 273–275, často bez stopy opotřebování) byl depot zakopán pravděpodobně v průběhu roku 1012, či těsně po něm.¹⁹

.....

1930, s. 47, tab. I., č. V., VI., VII. Skalský se při popisu těchto denárů neodvolává na starší literaturu, ani na exempláře denárů C 226 z do té doby odkrytých nálezů.

¹⁶ Jedná se o denáry C 134 (DEVS), C 142 (BOZE), C 143 (CHEV) a C 213 (EAH).

¹⁷ KATZ, V.: *Úvahy o chronologii českých denárů na počátku XI. století*, Praha 1937, s. 16–17.

¹⁸ JEČNÝ, J. NČČs. IX, 1933, s. 110; CACH, F.: *Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I.*, Praha 1970, s. 58, č. 49.

¹⁹ PREIDEL, H.: *Der Silberschatz von Saaz*, Mannus 31, 1940, s. 538–589; RADOMĚRSKÝ, P.: *Nálezy mincí v Čechách na Moravě a ve Slezsku II*, Praha 1956, č. 1452; CACH, F.: *Mince českého knížete Jaromíra (1003–1012)*, Numismatický sborník VI, 1960, s. 41–60; CACH, F.: *Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I.*, Praha 1970, s. 58, č. 54; RADOMĚRSKÝ, D.: *Der Silberschatz von Saaz (Der deutsche Anteil der Prägungen)*, Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica 1 – 1993, Z pomocných věd historických XI, Numismatica 1993, Praha 1995; WIECZOREK, A. – HINZ, H. (ed.): *Střed Evropy okolo roku 1000. Příručka a katalog k výstavě*, Praha 2002, s. 469; HOLODŇÁK, P. – EBELOVÁ, I. (ed.): *Žatec*, Praha 2004, s. 78–80. Okolnosti nálezů jsou v dosavadní odborné literatuře dostatečně popsány. H. Preidel zpracoval a popsal jeho nemincovní část (šperky a zlomkové stříbro), D. Radoměský pak soubor německých mincí. Česká část mincovní složky nálezů dosud zpracována nebyla a rámcovou informaci o ní nám podává pouze F. Cach ve studii o denárech knížete Jaromíra a dále ve svém soupisu nejstarších českých mincí. Při osobní prohlídce české mincovní složky žateckého nálezů, umožněné laskavostí ředitelky Regionálního muzea v Žatci, PhDr. R. Holodňákové a vedoucího archeologického oddělení PhDr. P. Holodňáka, jsem zjistil jisté nesrovnalosti mezi popisem nálezů u F. Cacha a skutečným stavem. V žateckém muzeu je uloženo celkem 150 kusů českých denárů následujících typů: C 123 (13 ks), C 133 (2), C 134 (1), C 226 (1), C 228 (1), C 255 (2), C 258 (6), C 262 (1), C 267 (15), C 273–275 (107), C 1023 (1).

V roce 1960 se F. Cach pokusil na stránkách Numismatického sborníku o chronologické seřazení ražeb knížete Jaromíra.²⁰ Denár C 226 zařadil mezi ražby Boleslava Chrabrého, a to na konec jeho vlády v Čechách, neboť „*tvoří dobrý přechod k první minci druhé Jaromírovy vlády, rovněž typu ruka – lomenice*“ (C 228).²¹

Posledním, kdo se zevrubněji otázkou zařazení denáru C 226 zabýval, byla J. Hásková. Ve své studii o vyšehradské mincovně na přelomu 10. a 11. století z roku 1975 zařadila denár C 226, vzhledem k podobnosti opisů, za denár C 225.²² Oba typy považuje za ražby vyšehradské mincovny z období první, pouze několikadenní vlády knížete Jaromíra v Čechách, koncem ledna 1003. „*Mezi Jaromírovy ražby hlásí se tyto denáry nejen nápadně těžkou vahou, přes jeden gram, ale i vlastní ryteckou prací s charakteristickou kresbou některých písmen.*“ Pro zařazení denáru C 226 mezi vyšehradské ražby je podle J. Háskové rozhodující použití písmen IEAN pod lomenicí. Relativně velké množství exemplářů denárů C 226, zachovaných v muzejních a soukromých sbírkách (z neznámých nálezů), je pro ni pak důkazem, že v ražbě denárů typu C 226 bylo pokračováno i po znovunastolení Boleslava III. na přelomu ledna a února 1003 a rovněž za vlády Boleslava Chrabrého v letech 1003–1004, neboť Vyšehrad zůstal, podle zprávy kronikáře Kosmy, věrný knížeti Jaromírovi.²³

Koncem března roku 1970 byl v Hradci Králové nalezen velký denárový depot z přelomu 10. a 11. století. Vzhledem k okolnostem nálezů byla jeho část rozptýlena a rozchváčena.²⁴ Do hradeckého muzea se dostalo celkem 414 denárů (výlučně českých) od „ethelredského“ typu Boleslava II. po časně ražby knížete Oldřicha.²⁵ Podle všech dosud známých okolností byl poklad ukryt do země okolo roku 1015. Jeho součástí bylo i 56 kusů denárů C 226, k nimž je třeba připočíst neznámé množství dalších exemplářů, které se dostaly do soukromých sbírek.²⁶

Typ ruka – kaplice není v českém mincovnictví 10. století neznám. Poprvé se denáry s tzv. širokou rukou na jedné a kaplicí na druhé straně (C 28–31, 36–39) objevují za vlády Boleslava I.²⁷ Podruhé se tento typ, již s úzkou, tzv. anglosaskou rukou, se symboly α a ω po stranách a s písmeny ONC pod kaplicí (C 120, 121), objevuje v 80. letech 10. století, kdy navazuje na ražbu tzv. frížského typu: ruka – kříž.²⁸ Potřetí se jedná o celou skupinu denárů rozmanitých variant (C 132–135, 142–143, 185, 1017–1021, 1023), ražených jak v Praze, tak na Vyšehradě.²⁹ Vzhledem

²⁰ CACH, F.: *Mince českého knížete Jaromíra (1003–1012)*, Numismatický sborník VI, 1960, s. 41–60.

²¹ Tamtéž s. 45.

²² HÁSKOVÁ, J.: *Vyšehradská mincovna na přelomu 10. a 11. století*, Sborník NM, Řada A – historie – svazek XXIX., č. 3, Praha 1975, s. 118–119, 144–146, obr. XIX, XX.

²³ Tamtéž s. 119. O mém názoru na ražbu mince na Vyšehradě v letech 1003–1004 srovnej: LUKAS, J.: *Poznámky k českému mincovnictví přelomu 10. a 11. století (II.) Denáry typu kříž – tři břevna a jejich zařazení*, Num. listy LX, 2005, s. 108–110.

²⁴ O okolnostech nálezů denárového depotu z Hradce Králové srovnej: ŠŮLA, J.: *Neznámé denáry českého knížete Jaromíra*, Num. listy XXXIV, 1979, s. 66.

²⁵ Nález není dosud odborně zpracován, základní přehled o jeho složení podává: CACH, F.: *Nejstarší české mince IV. Dodatky*, Praha 1982, s. 12–13, č. 505.

²⁶ Podle skrovných odhadů, podložených konkrétními znalostmi českého numismatického trhu a soukromých sbírek, chybí v nálezovém celku více než 120 kusů denárů, z toho okolo deseti kusů denárů C 226.

²⁷ KATZ, V.: *O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II.*, Praha 1935, s. 45–51.

²⁸ Tamtéž s. 84–85.

²⁹ Tamtéž s. 59; HÁSKOVÁ, J.: *Vyšehradská mincovna na přelomu 10. a 11. století*, Sborník NM, Řada A – historie – svazek XXIX., č. 3, Praha 1975, s. 116; k typu C 133: KATZ, V.: *Mincmistr Jan*, Numismatický časopis čs. I, 1925, s. 27. Záměrně zde neuvádím blíže neurčenou skupinu denárů C 168–181, obsaže-

k okolnosti, že denáry této poslední skupiny nebyly zastoupeny ani v jednom z velkých nále-
zových celků, uložených do země v letech 990–995 (Čistěves, Ostroměř, Mančice, Poděbrady
a Stará Boleslav), ale zároveň nejsou zastoupeny v nálezu chodovlickém (uložen do země kon-
cem roku 1004), můžeme jejichž ražbu zařadit rámcově do posledních let vlády Boleslava II., či
na samotný počátek vlády Boleslava III.

Denár C 226 se od nich liší v několika směrech. Tím nejdůležitějším je okolnost, že nenes-
e ani na jedné straně jméno panovníka. Opisové legendy na lící i rubní straně jej však spo-
jují s denárem typu kříž – tři břevna C 225, s opisem TVTVERHVERCV na jedné straně
a VCREHTVTVES na straně druhé, raženým s největší pravděpodobností v průběhu roku
1004, v době vlády Boleslava Chrabrého v Čechách.³⁰ Důležitá je i okolnost, že denár C 226
nebyl součástí chodovlického nálezů, který obsahoval minimálně 81 kusů denárů typu kříž – tři
břevna (včetně sedmi kusů denárů C 225) a který je ve své pestrosti vyčerpávajícím vzorkem,
zachycujícím snad většinu obíhajících denárových typů a variant z posledních měsíců před útě-
kem Boleslava Chrabrého z Čech na přelomu srpna a září roku 1004.³¹ Zároveň však denár C
226 nebyl zastoupen ani v nálezu chráštanském, zachycujícím ve své mladší části širokou škálu
variant denárů typu kaplice – kříž, ražených po nástupu Jaromíra na knížecí stolec v září roku
1004.³² Všechny tyto okolnosti naznačují, že **denár C 226 byl ražen pravděpodobně následně
po denárech typu kříž – tři břevna, ale ještě před zaražením denárů typu kaplice – kříž,
nesoucích jméno knížete Jaromíra.** O správnosti tohoto datování nás přesvědčí i pohled na ta-
bulku 1 s přehledem nálezů denárů C 226, z nichž nejstarší byl ukryt v Munkegaardu na ostrově
Bornholm snad ještě koncem roku 1004.³³

• Tabulka 1.

Naleziště	C 226	uložen
Žatec	1	1012
Hr. Králové	56	1015
Starý Plzenec	1	jedn. nál.
Munkegaard	2	1004
Jarocin	1	1004
Lisówek	1	1011
Przyborów	1	1012
Bierzgłowo	1	1024
Hallsarve	1	1110

•••••

ných především v nálezech z polské Bystrzyce a maďarské Nagyarsány, jejichž ražba je kladena obecně
do období vlády Boleslava II. a jejíž rozbor a časové zařazení by si zasloužily samostatnou studii.

³⁰ LUKAS, J.: *Poznámky k českému mincovnictví přelomu 10. a 11. století (II.) Denáry typu kříž – tři břevna a jejich zařazení*, Num. listy LX, 2005, s. 97–108.

³¹ SKALSKÝ, G.–SCHRÁNIL, J.: *Nález českých denárů a sekaného stříbra z prvních let 11. století*, NČČs. VI, 1930; LUKAS, J.: *Poznámky k českému mincovnictví přelomu 10. a 11. století (II.) Denáry typu kříž – tři břevna a jejich zařazení*, Num. listy LX, 2005, s. 102–103.

³² SMOLÍK, J.: *Nález denárů v Chrástanech u Českého Brodu*, Praha 1898; KATZ V.: *Úvahy o chronologii českých denárů na počátku XI. století*, Praha 1937, s. 9–11. Depot byl ukryt pravděpodobně kolem roku 1016. Podíváme-li se na jeho složení, zjistíme, že se dělí na tři části. První, nejstarší, z období od posled-
ních let 10. století do prvních let století jedenáctého, je tvořena denáry typů kaplice – kříž a kříž – kříž
(všechny se jménem Boleslava). Druhá část tohoto nálezů náleží období vlády Jaromíra od jeho nástupu
na knížecí stolec v září roku 1004. Nejmladší část tvoří denáry knížete Oldřicha, které však nepatří podle
V. Katze k jeho nejstarším ražbám.

³³ Srv. pozn. 4.

Tabulka 2 nám pak ukáže zastoupení denáru C 226 v mincovních nálezech mezi ostatními denárovými typy přelomu 10. a 11. století.

• Tabulka 2.

Naleziště	1.	2.	3	4.	5.	6.	7.	8.	uložen
Bystrzyca	ano		ano						1003
Chodovlice	ano		ano						1004
Munkegaard		ano		ano					1004
Jarocin	ano	ano		ano	ano				1004
Žatec				ano		ano			1012
Lisówek	ano			ano	ano	ano			1012
Przyborów				ano		ano			1012
Hr. Králové				ano		ano	ano		1015
Chrást'any	ano	ano			ano		ano		1016
Řivnáč					ano	ano	ano		1020
Bierzgłowo				ano	ano	ano			1024
Ciechanów	ano				ano	ano	ano	ano	1047

1. Chodovlický typ kříž – kříž
2. Denáry typu kříž – kroužek s tečkou (C 196, C 197)
3. Denáry typu kříž – tři břevna (C 210, C 221, C 224, C 225)
4. Denáry C 226 (vyznačeno tučně)
5. Chrást'anský typ kaplice – kříž se jménem knížete Jaromíra
6. Mladší denáry knížete Jaromíra
7. Denáry knížete Oldřicha
8. Denáry knížete Břetislava

Zbývá však několik nedorozumění otázek. První z nich je váha. Průměrná váha denáru C 226 je 1,13 g³⁴ a zcela se tak vymyká průměrné váze předchozích typů, jejichž ražbu můžeme položit do let 1000–1004. Srovnáme-li váhové průměry typu kaplice – kříž se jménem knížete Boleslava z chrášt'anského nálezu s typy kříž – kříž a kříž – tři břevna z nálezů chrášt'anského a chodovlického, zjistíme postupné snižování jejich průměrné váhy z 0,95 g až na 0,78 g. Okolnost prudkého zvýšení průměrné váhy u denáru C 226 na 1,13 g je, máme-li jeho ražbu zařadit do druhé poloviny roku 1004, zdánlivě nevysvětlitelná. To však pouze do okamžiku, kdy zjistíme, že průměrná váha nejstarších denárů ražených za vlády knížete Jaromíra, tedy denárů typu kaplice – kříž z nálezů chrášt'anského je 1,27 g a koresponduje tak přibližně s průměrnou váhou denárů C 226 (tabulka 3).³⁵

• Tabulka 3.

Typ	Panovník	Průměrná váha	Počet zvážených kusů
kaplice – kříž	Boleslav III.	0,95 g	46
kříž – kříž		0,82 g	74
kříž – tři břevna		0,78 g	81
C 226		1,13 g	69
kaplice – kříž	Jaromír	1,27 g	179

•••••

³⁴ Průměrná váha byla vypočítána z 54 kusů z nálezů v Hradci Králové, uložených dnes v Muzeu východních Čech v Hradci Králové (inv. č. 15619-15672) a z dalších 15 ověřitelných kusů: 4 kusy z nálezů (Munkegaard, Jarocin, Žatec), 5 kusů ze sbírek Národního muzea v Praze a 6 kusů ze soukromých sbírek. Za možnost prohlídky denárů C 226 z hradeckého nálezů jsem zavázán PhDr. D. Vorlové, odborné pracovníci Muzea východních Čech v Hradci Králové.

³⁵ Ve svém srovnání vycházím, s výjimkou typu C 226, pouze z údajů vycházejících ze zpracování chrášt'anského nálezů J. Smolíkem a chodovlického nálezů G. Skalským z důvodu jejich přístupnosti, ale zejména z důvodu použití jednotné metodiky při zpracování každého z obou těchto nálezů.

Jaký je důvod tak zásadních změn průměrné váhy mezi denárovými typy, raženými v průběhu pouhých čtyř let? Z tabulky je zřejmé postupné snižování váhy obíhající mince již v průběhu vlády Boleslava III., ale zejména v následujícím období politických převratů a chaosu za vlády knížete Vladivoje a po ovládnutí Čech Boleslavem Chrabrým.³⁶ Čechy se v té době nepochybně zmítaly nejen v politické, ale i v hospodářské krizi, doprovázené úpadkem mince. Zásadní změna nastala až po ukončení polské okupace země a po nástupu Jaromíra na knížecí stolec začátkem září roku 1004.

Dochované písemné prameny o ekonomických a hospodářských změnách, které bychom mohli spojit s nástupem Jaromíra na knížecí stolec, mlčí. Kronika Dětmara Merseburského, napsaná v letech 1012–1018, která je pro nás pramenem prvořadého významu, zachycuje z hlediska českých dějin řadu událostí, avšak výlučně politického charakteru.³⁷ Kosmova kronika, napsaná v letech 1119–1125, přináší o událostech z přelomu 10. a 11. století pouze zmatené informace.³⁸ Prameny diplomatické povahy (listiny a akta) chybí zcela.³⁹ I přesto se lze však domnívat, že nástup Jaromíra na knížecí stolec byl spojen vedle mocenských i s ekonomickými kroky, majícími za cíl hospodářskou obnovu země.⁴⁰ Jedním z prvních kroků pak musel být v této situaci pokus o nápravu mince, tj. zvýšení její průměrné váhy a zlepšení jejího zrna. Důvodem byla nepochybně snaha o její znovuuplatnění v mezinárodním obchodu, který byl významným zdrojem finančních příjmů pražského knížecího dvora. Denár C 226, přibližující se svou průměrnou váhou 1,13 g nejstarším ražbám knížete Jaromíra, tak jako by stál na samém počátku tohoto pokusu o obnovu mince.⁴¹

Existuje však, kromě průměrné váhy, ještě jiná vazba denáru C 226 na nejstarší denáry knížete Jaromíra? Jistým vodítkem nám může být vnější vzhled mince. Na lícní straně mince vidíme ruku Boží, po jejíž pravé straně (z hlediska pozorovatele) jsou umístěny symboly α a ω , tedy klasické symboly Boha, začátku a konce všech věcí,⁴² objevující se na českých mincích již od

.....

³⁶ K politickému vývoji v Čechách v prvních letech 11. století srovnej: KRZEMIEŇSKA, B.: *Krise českého státu na přelomu tisíciletí*, Československý časopis historický XVIII, 1970, s. 497–529; ŽEMLIČKA, J.: *Expanze, krize a obnova Čech v letech 935–1055*, Český časopis historický 93, 1995, s. 205–221; ŽEMLIČKA, J.: *Rod Přemyslovců na rozhraní 10. a 11. století*. In: *Přemyslovský stát kolem roku 1000*, Praha 2000, s. 267–273. K vývoji v oblasti českého mincovnictví v uvedeném období srovnej: LUKAS, J.: *Poznámky k českému mincovnictví přelomu 10. a 11. století (II.) Denáry typu kříž – tři břevna a jejich zařazení*, Num. listy LX, s. 97–111 (tam i další literatura).

³⁷ *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg und ihre Korveier Überabteilung*, ed. HOLTZMANN, R., Berlin 1935; *Kronika Thietmara*, ed. JEDLIČKI, M. Z., Poznaň 1953; ke vztahu kronikáře k české problematice srovnej: MIKUŠEK, E.: *Ideové pojetí vztahu českého státu k říši německé v dílech dějepisců 10. a 11. století*, Sborník historický 26, 1979, s. 12–16.

³⁸ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, ed. BRETHOLZ, B., Berlin 1923; TŘEŠTÍK, D.: *Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepisectví a politického myšlení*, Praha 1968.

³⁹ FIALA, Z.: *K počátku listin v Čechách*, Historický sborník I, 1953, s. 27–45; FIALA, Z.: *K otázce funkce našich listin do konce 12. století*, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university 9, C 7, 1960, s. 5–34.

⁴⁰ SLÁMA, J.: *Ekonomické proměny v přemyslovském státě za panování nástupců Boleslava II.* In: *Přemyslovský stát kolem roku 1000*, Praha 2000, s. 261–266 (tam i další literatura).

⁴¹ K problematice chronologie ražeb knížete Jaromíra srovnej: KATZ, V.: *Úvahy o chronologii českých denárů na počátku XI. století*, Praha 1937, s. 27–37; CACH, F.: *Mince českého knížete Jaromíra (1003–1012)*, Numismatický sborník VI, Praha 1960, s. 41–60; HÁSKOVÁ, J.: *K otázce plzeňské mincovny za knížete Jaromíra*, Num. listy XIX, 1964, s. 97–105; SVOBODA, B.: *Jaromírovy kouřimské ražby*, Num. listy XXIII, 1968, s. 137–143; HÁSKOVÁ, J.: *Vyšehradská mincovna na přelomu 10. a 11. století*, Sborník NM, Řada A – historie – svazek XXIX., č. 3, Praha 1975, s. 119–121.

⁴² FRIEDENSBURG, F.: *Die Symbolik der Mittelaltermünzen. Erster Theil: Die einfachsten Sinnbilder*, Berlin

80. let 10. století.⁴³ Na levé straně ruky je umístěn symbol tří „hřebů“, vycházejících z obloučku směrem vzhůru. Tento symbol je nepochybně vyjádřením Boží trojice a jeho různé varianty můžeme sledovat v českém mincovnictví již od jeho počátků.⁴⁴ Rubní strana je tvořena kaplicí s písmeny IEAH či EAH, tedy symbolem jména Božího.⁴⁵

Podíváme-li se na mince přisuzované knížeti Jaromírovi, nalezneme mezi nimi několik denárů typu ruka – kaplice (C 228, 229), vyskytujících se ojediněle v nálezech v Lisówku (1 ks)⁴⁶, Žatci (1 ks)⁴⁷ a Chrášťanech (2 ks).⁴⁸ Jedná se o tři varianty, lišící se nejen postavením symbolů po stranách ruky Boží a písmeny pod kaplicí, ale i svými opisy. Denár z polského Lisówku a dva denáry téže varianty z neznámých nalezišť, uložené ve sbírkách Národního muzea v Praze (obr. 3, 4), mají na levé straně ruky kříž, na straně pravé tři „hřeby“ vycházející ze společného bodu – symbol Boží trojice, pod kaplicí mají písmena IIIIE (ve dvou velikostech, podobně jako nápisy pod kaplicí u typu C 226). Denár z nálezů žateckého (obr. 5) má tytéž symboly po stranách ruky

.....

1913, s. 59–66; KATZ, V.: *Symbolika písmen na nejstarších denárech českých*, Věstník Numismatické společnosti česko-slovenské v Praze III/5, 1921, s. 106; DENKSTEIN, V.: *K vývoji symbolů a k interpretaci děl středověkého umění*, Rozpravy ČSAV, Řada společenských věd, 1987 sešit 2, s. 26.

⁴³ Jedná se o typy ruka – kříž (tzv. „frízský“ typ) a ruka – poprsí (tzv. „ethelredský“ typ).

⁴⁴ Symbol Boží trojice ve formě tří „hřebů“ spojených špičkami je specificky český a na západoevropských denárech 10. a 11. století se až na jedinou výjimku nevyskytuje (srovnej: FRIEDENSBURG, F.: *Die Symbolik der Mittelaltermünzen. Erster Theil: Die einfachsten Sinnbilder*, Berlin 1913, s. 19–20). Na českých denárech se tento symbol objevuje pravidelně v koutech kříže, v některých případech jsou „hřeby“ umístěny na obloučku (C 19–21, 88, 109, 118, 138). Vedle ruky Boží se objevuje na denárech Boleslava II. C 85, 86 a 125, vedle poprsí knížete pak na slavníkovských denárech C 146–148. Naposledy se na denárech velkého střížku objevuje tento symbol na denárech knížete Oldřicha C 284 a 1031. Zde je třeba připomenout, že se v žádném případě nejedná o hřeby z Kristova kříže, tedy o jeden ze symbolů nástrojů Kristova umučení, neboť ty se v evropském výtvarném umění objevují až koncem 13. století (srovnej: BERLINER, R.: *Arma Christi*, Münchener Jahrbuch der bildenden Kunst, IV, 1955 (III. Folge), s. 35–152; KIRSCHBAUM, E. (ed.): *Lexikon der christlichen Ikonographie* I., Rom-Basel-Wien 1968, s. 183–187; HEINZ-MOHR, G.: *Lexikon symbolů. Obrazy a znaky křesťanského umění*, Praha 1999, s. 70, 171–172).

⁴⁵ Jedná se nepochybně o jednu z variant zápisu tzv. tetragramu, tedy jména Božího, JHWH, jak jej nalézáme na mnoha místech v Bibli. Jméno Boží se nesmělo vyslovovat, a proto bylo při čtení důsledně nahrazováno výrazem 'adonaj, můj Pán. Přesné čtení tetragramu je dodnes nejisté, běžně se však užívá čtení Jahve. Na Mojžíšovu otázku (Ex 3,13): „Až se mne však zeptají, jaké je jeho jméno, co jim odpovím?“ následuje odpověď (Ex 3,14): „Jsem, který jsem ('ehje 'o šer 'ehje)“. Tetragram JHWH je zde tedy interpretován jako EHJE. Vedle plné formy se tetragram však vyskytuje i ve zkrácené formě JH (Ex 15,2), která se čte jako Jáh, při transkripci tedy pravděpodobně i IEAH. Rozvinuté i různě zkrácené formy tetragramů se v období raného středověku objevují i na některých nebiblických památkách. K problematice tetragramu, způsobů jeho zápisu a čtení srovnej: JENNI, E. – WESTERMANN, C.: *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament* I, München-Zürich 1984, s. 701–707; NOVOTNÝ, A.: *Biblický slovník*, I., Praha 1992, s. 84–87; KIRSCHBAUM, E. (ed.): *Lexikon der christlichen Ikonographie* I., Rom-Basel-Wien 1968, s. 310–311. Záznam jména Božího ve formě tetragramu na denáru C 226 odpovídá nápisům DEVS (C 134), či BOZE (C 142) pod kaplicí na denárech jen o málo starších, nesoucích v opisech jméno knížete Boleslava.

⁴⁶ BAHRFELDT, E.: *Der Silberfund von Leissower Mühle*, Berlin 1896, s. 16, č. 95. Popis denáru je doplněn kresbou, kterou, včetně popisu, převzal i E. Fiala do svých Českých denárů (č. 375b, tab. XXXVII/12). Ve sbírkách Národního muzea v Praze se nalézají dva exempláře této varianty: inv. č. 2216 a 6583 (srovnej: HÁSKOVÁ, J.: *Vyšehradská mincovna na přelomu 10. a 11. století*, Sborník NM, Řada A – historie – svazek XXIX., č. 3, Praha 1975, s. 146–147, č. XXI/1a, XXI/1b).

⁴⁷ Regionální muzeum K. A. Polánka v Žatci, př. č. 252/85, č. 26. Další dva exempláře denárů C 228 byly nalezeny při archeologickém výzkumu v Ústí nad Labem-Krásném Březně. CVRKOVÁ, M.: *Nález mincí knížete Jaromíra v Ústí nad Labem*, Num. listy XLI, 1986, s. 80–82.

⁴⁸ SMOLÍK, J.: *Nález denárů v Chrášťanech u Českého Brodu*, Praha 1898, č. 21. Popis druhého exempláře z téhož nálezů uvádí E. Fiala v Českých denárech pod č. 2914. Ve sbírkách Národního muzea v Praze se nalézá jeden exemplář této varianty pod inv. č. 2198.

prohozeny, pod kaplicí jsou písmena ΞME . Vnitřní i vnější obvodky denárů obou těchto variant jsou ze sekaných perliček. Denáry z Chrást'an a jeden exemplář téže varianty ze sbírek Národního muzea v Praze (obr. 6) mají po stranách ruky vodorovnou čárku (vlevo) a písmena α a ω (vpravo), pod kaplicí pak písmena ΩMC . Vnitřní i vnější obvodky této třetí varianty jsou hladké. Popisy denárů prvních dvou variant, z Lisówku a Žatce, jsou silně zkorumpované, ale lze v nich najít stopy jména knížete Jaromíra (zvláště typické je v opisech umístění širokého písmene M na spodní části lící i rubní strany mincí), denáry z Chrást'an mají popisy čitelnější a uvádějí jak jen mírně zkorumpované jméno Jaromírovo, tak název Prahy, kde byly raženy. Charakteristické je i v tomto případě široké písmeno M v opisech na lící straně. Váhu denáru z Lisówku neznáme, jeden denár téže varianty ze sbírek NM v Praze je vylomen, druhý exemplář váží 0,951 g. Váha denáru z nálezů žateckého je 0,82 g. Váha prvního denáru z nálezů chrášt'anského je podle J. Smolíka 1,20 g, váhu druhého exempláře z téhož nálezů E. Fiala neudává, váha exempláře téže varianty ze sbírek Národního muzea je 1,217 g.

I tyto denáry typu ruka – kaplice však mají rozdílný charakter a rozdílnou dobu vzniku. Již V. Katz upozornil, že Jaromírův denár C 228, nalezený v Lisówku a vyznačující se sekanými obvodky náleží mezi mladší ražby, stojící někde na přechodu mezi chrášt'anským typem kaplice – kříž a typem ethelredsko-byzantským.⁴⁹ Totéž platí zcela logicky i o variantě téhož denáru (C 228) ze Žatce. Naproti tomu denáry typu ruka – kaplice C 229 z nálezů chrášt'anského, s hladkými obvodky a vyšší průměrnou vahou, stojí svým charakterem a celkovým vzhledem pravděpodobně na samém počátku Jaromírova mincování a předchází bezprostředně zaražení chrášt'anského typu kaplice – kříž. Denáry C 229 byly podle opisové legendy na rubní straně raženy v Praze. V pražské mincovně byla ražena také převážná část variant denárů chrášt'anského typu kaplice – kříž.⁵⁰

Denáry typu ruka – kaplice C 226 se podobají denárům C 229 svou vahou, hladkými obvodky i celkovým vzhledem a byly pravděpodobně raženy rovněž v pražské mincovně.⁵¹ Zapadají tak do průběžné řady denárových ražeb: **denáry tzv. chodovlického typu kříž – kříž → C 225 → C 226 → C 229 → denáry tzv. chrášt'anského typu kaplice – kříž** a stojí pravděpodobně na samém počátku pokusu o obnovu mince po nastoupení Jaromíra na pražský knížecí stolec v září 1004, na počátku pokusu o politické a ekonomické znovuoobnovení přemyslovského státu.

•••••

⁴⁹ KATZ, V.: *Úvahy o chronologii českých denárů na počátku XI. století*, Praha 1937, s. 35. K otázce sekaných obvodků jako datovací pomůcky na Jaromírových denárech srovnej rovněž Katzovu úvahu na s. 31. F. Cach nečiní rozdílu mezi oběma variantami (C 228 a C 229): CACH, F.: *Mince českého knížete Jaromíra (1003–1012)*, Numismatický sborník VI, Praha 1960, s. 43, typ II. J. Hásková považuje denár C 228 za vyšehradskou ražbu: HÁSKOVÁ, J.: *Vyšehradská mincovna na přelomu 10. a 11. století*, Sborník NM, Řada A – historie – svazek XXIX., č. 3, Praha 1975, s. 119, 146, typ XXI. Oba kladou ražbu denárů typu ruka – kaplice C 228 na samotný počátek vlády knížete Jaromíra v září 1004.

⁵⁰ Dvě varianty chrášt'anského typu kaplice – kříž (C 279 a C 280) byly podle opisů na rubních stranách raženy na Vyšehradě. Tyto dvě varianty se také vyznačují určitými specifickými tvary písmen, jako je okrouhlý tvar písmene M (m), zvláštní znak pro písmeno I (i), či použití tří teček před jménem panovníka. Žádný z těchto specifických znaků nenalézáme v opisových legendách denárů C 226. K tomu srovnej: KATZ, V.: *Úvahy o chronologii českých denárů na počátku XI. století*, Praha 1937, s. 33; HÁSKOVÁ, J.: *Vyšehradská mincovna na přelomu 10. a 11. století*, Sborník NM, Řada A – historie – svazek XXIX., č. 3, Praha 1975, s. 120.

⁵¹ Záměrně se v této studii nevěnuji otázce dosud nerozluštěných opisů, neboť ta musí být položena především lingvistům a odborníkům na epigrafiku a rané církevní texty. Upozorňuji pouze na skutečnost, že popisy na lící i rubní straně denárů C 226 neunesou jméno panovníka ani mincovny, mohou skrývat jméno dosud neznámého „mincmistra“ či nájemce mince, svým charakterem však mohou navazovat i na popisy Jaromírových denárů typu IHC XRC DNS NOSTER, DEXTERA DEI, EDELRED REX ANG, nebo AELFSIGE NO PINT, které se objevují často ve zkomolené podobě.

Bemerkungen zu der Münzprägung in Böhmen an der Wende des 10. und 11. Jahrhunderts (III.)

Denarius vom Typ Hand – Kapelle C 226 und die Klassifizierung der Münze

Der Denarius vom Typ Hand – Kapelle C 226 gehört zu den interessantesten Denariusprägungen in Böhmen am Anfang des 11. Jahrhunderts. Mit der Umschrift auf der Reversseite: TVEATVERHVERCA knüpft er auf den Denarius vom Typ Kreuz – drei Balken C 225 an (Umschrift: TVTVERHVERCV), der wahrscheinlich am Ende der Regierungszeit von Boleslav des Tapferen geprägt wurde, aber mit seinem durchschnittlichen Gewicht gehört er schon zu den frühen Prägungen des Fürsten Jaromír vom Typ Kapelle – Kreuz. Der Inhalt der Abbildung dieser Münze knüpft auf die Denariasmünzen des Typs Hand – Kapelle an, die schon während der Regierungszeit von Boleslav II. und vielleicht auch von Boleslav III. geprägt wurden, aber das Symbol auf der linken Seite von der Hand (drei im Bogen angeordnete Nägel) verbindet diese Münze mit der Verzierung von einigen Denariasmünzen aus der Regierungszeit von Boleslav II. sowie von Boleslav III., als auch aus der Regierungszeit des Fürsten Oldřich. Ein bedeutender Umstand bei der Bestimmung der Zeit der Prägung ist die Tatsache, dass der Denarius C 226 in dem Fund Chodovlice nicht vertreten war. Dieser Fund enthielt mindestens 81 Denariasmünzen vom Typ Kreuz – drei Balken (einschliesslich sieben Denariasmünzen C 225) und in seiner Verschiedenartigkeit repräsentiert er ein komplettes Muster, das vielleicht die Mehrheit der umlaufenden Denariustypen und Varianten aus den letzten Monaten vor der Flucht von Boleslav des Tapferen aus Böhmen an der Wende von August und September des Jahres 1004 widerspiegelt. Zugleich war aber der Denarius C 226 auch in dem Fund aus Chrášťany nicht vertreten, der in dem früheren Teil eine breite Skala der Denariusvarianten vom Typ Kapelle – Kreuz enthält, die nach der Besteigung von Jaromír auf den Fürstenthron im September des Jahres 1004 geprägt wurden.

Im Verlauf der Regierungszeit von Boleslav III. (999–1002, 1003), aber besonders in der folgenden Periode der politischen Umstürze und des Chaos während der Regierungszeit des Fürsten Vladivoj (1002–1003) und nachdem Boleslav der Tapfere die Herrschaft über Böhmen übernahm (1003–1004), kam es zur allmählichen Reduzierung des Durchschnittsgewichtes der Umlaufmünze aus 0,95 g bis auf 0,78 g. Eine wesentliche Änderung kam erst nach dem Ende der polnischen Okkupation des Landes und nach der Besteigung von Jaromír auf den Fürstenthron am Anfang September des Jahres 1004. Dies war verbunden, neben den Machtschritten, auch mit ökonomischen Schritten, die eine wirtschaftliche Erneuerung des Landes zum Ziel hatten. Einer der ersten Schritte musste in dieser Situation der Versuch um Verbesserung der Münze sein, das bedeutet eine Erhöhung des Durchschnittsgewichtes und eine Verbesserung des Feingehalts. Der Grund war ohne Zweifel die Bemühung um Wiedereinführung der Münze in den internationalen Handel, der eine wichtige Quelle der Finanzen für den Prager Fürstenhof war.

Denarius C 226, mit dem Durchschnittsgewicht 1,13 g, steht sehr nahe den ältesten Prägungen des Fürsten Jaromír vom Typ Kapelle – Kreuz in dem Fund aus Chrášťany (1,27 g), und in dem Aussehen steht er nahe dem Denarius vom Typ Hand – Kapelle C 229, der in Prag geprägt wurde und den Namen des Fürsten Jaromír trug.

Alle diese Umstände deuten an, dass Denariasmünzen vom Typ Hand – Kapelle C 226 sich in die Reihe der Denariusprägungen einordnen: **Denariasmünzen vom s.g. Chodovlice Typ Kreuz – Kreuz** → **C 225** → **C 226** → **C 229** → **Denariasmünzen vom s.g. Chrášťany Typ Kapelle – Kreuz**, und sie stehen so am Uranfang der Versuche um Erneuerung der Münze nach der Besteigung von Jaromír auf den Prager Fürstenthron im September 1004.

Übersetzt von B. Vančura

Finanční a majetkové záležitosti Františka Václava Trauttmansdorffa v první třetině 18. století

Aleš Valenta

V souvislosti s krizí šlechtického rodinného nedílu a vítězstvím Habsburků na Bílé hoře se v českých zemích začal uplatňovat nový majetkově-právní institut španělského původu – rodinný fideikomis neboli majorát (*fideicommissum familiae perpetuum*). Jeho hlavním smyslem bylo bránit drobení rodového, resp. rodinného majetku. Fideikomis zajišťoval přechod určité části (zpravidla velké většiny) majetku jako nedělitelného celku na příslušníka další generace, přičemž součástí právního aktu, jímž fideikomis vznikal, měl být pevný a nezměnitelný řád nástupnické posloupnosti. Zakladatel fideikomisu ponechal téměř vždy jeden či několik svých statků mimo rámec fideikomisu. Zatímco prvorozený syn převzal majorát, tyto tzv. alodiální majetky sloužily k obživě dalšího syna či synů. Odvrácenou stranou fideikomisu z hlediska aristokracie byla však podstatně zvýšená hospodářská závislost na panovníkovi. Prodej, zadlužení či zástava fideikomisní nemovitosti podléhala totiž královskému souhlasu, ostatně stejně jako vlastní ustavení fideikomisu.¹ Fideikomis mohl vzniknout dvojím způsobem. Zaprvé panovnickou listinou a zadruhé testamentem, následně potvrzeným panovníkem. Problém vznikl v okamžiku, kdy testátor, resp. jeho dědic nenechal fideikomisní ustanovení závěti potvrdit.² To byl patrně případ jednoho z nejvlivnějších habsburských politiků a diplomatů prvních desetiletí po Bílé hoře, Maxmiliána Trauttmansdorffa (1584–1650), který získal v Čechách rozsáhlý majetek a navíc dokázal svým potomkům zajistit v české zemské správě druhé poloviny 17. století takové postavení, s jakým se žádný jiný „nový“ rod nemohl rovnat.³ Poslední, ale také nejvýznamnější akvizicí hr. Trauttmansdorffa se stala Litomyšl. Toto rozsáhlé východočeské panství přešlo po smrti Vratislava Eusebia z Pernštejna († 1631) do rukou jeho mladší sestry Frebonie, která ho závětí svěřila do doživotního užívání svému bratranci Václavu Eusebiovi z Lobkovic. Od něj toto dominium, oceněné na 334 000 zl., koupil 4. srpna 1748 za 100 000 zl. Maxmilián z Trauttmansdorffa.⁴ Je pravděpodobné, že motivem byla snaha zabezpečit početné potomstvo,

¹ Srovnej URFUS, Valentin: *Rodinný fideikomis v Čechách*. Sborník historický 9, 1962, s. 193 a další.

² Tyto případy trvaly patrně po celou druhou polovinu 17. století, takže v roce 1697 byl přijat dodatek (deklatorie) k zemskému zřízení, podle níž zřízení fideikomisu bez královského souhlasu má platit jako fideikomisární substitute, ale jen do prvního stupně. To by znamenalo, že vnuk testátora-zakladatele fideikomisu již musel nutně požádat panovníka o potvrzení fideikomisu.

³ Nejstarší Maxmiliánův syn zastával v letech 1645–1684 funkci nejvyššího maršálka, kterou po něm „zdědil“ jeho syn Rudolf Vilém (maršálkem 1685–1689). Druhorozený Maxmiliánův syn Jan Bedřich byl od r. 1658 rovněž až do své smrti (1696) nejvyšším komorníkem Království českého. Srovnej ROUBÍK, Fr.: *Místodržitelství v Čechách v l. 1577–1749*. Sborník archivních prací 17, 1967, s. 581–582.

⁴ JELÍNEK, František: *Hystorye města Litomyšle*. II. Litomyšl 1845, s. 185. Testament Frebonie z Pernštejna, jehož opis je uložen ve Staré manipulaci (kart. 2388, sign. T 17/22), je zvláštní v tom, že zná dva dědice – Václava Lobkovice a Maxmiliána Trauttmansdorffa, přičemž druhý jmenovaný je označen jako univerzální dědic, jenž (event. jeho synové z manželství se Sofií Pálffyovou) dědí panství po smrti doživotního uživatele Lobkovice. Oba se ale dohodli jinak a oněch 100 000 zl. je třeba chápat fakticky jako odstupné.

neboť hrabě Maxmilián a jeho manželka Sofie Pálffy-Erdöd spolu měli sedm synů a dvě dcery. Nejstarší syn Adam Matyáš dostal panství Horšovský Týn, Větrný Jeníkov, dva domy v Praze, jeden v Plzni a několik dalších statků. Druhý nejstarší syn Jan Fridrich převzal Litomyšl, dolnorakouská panství Tatzenbach a Beheimkirch a dům ve Vídni. Další tři sourozenci zdědili dolnorakouské a štýrské statky. Na zbylé dva syny, kteří vstoupili na církevní dráhu, jakož i na obě dcery, pamatoval Maximilián peněžitými sumami, hypotékárně pojištěnými na Litomyšli.⁵

Mezi Maxmiliánovými syny pravděpodobně k majetkovým sporům nedošlo, snad i proto, že všichni pocházeli z jedné matky. Častou příčinou konfliktů v aristokratických rodinách byl totiž druhý či další otcův sňatek, který ohrožoval práva často již dospívajících či dospělých synů z prvního manželství. Stalo se tak např. v rodině nejvyššího českého dvorského kancléře Václava Norberta Oktaviána Kinského (1642–1719), proti jehož druhému manželství s Annou Terezií Nesselrode, požehnanému dalšími třemi syny, vystoupili dva nejstarší synové Jan Václav Oktavián (1671–1733) a Bernard František Antonín († 1737). Doplatili na to ztrátou svých primogeniturních, resp. sekundogeniturních práv a nároků a museli se spokojit po otcově smrti jen s nevelkými statky.⁶

Ovšem ani jediné, resp. jediné dětmi obdařené aristokratovo manželství samozřejmě nezaručovalo harmonické vztahy mezi potomstvem, jak dokládá situace ve třetí generaci litomyšlských Trauttmansdorffů. Jan Fridrich se sice oženil třikrát, ale až ve třetím, dvacet let trvajícím, manželství s Marií Eleonorou Klárou, roz. ze Šternberka, se dočkal potomků, a to pěti synů a čtyř dcer. Z jeho nových majetkových akvizic, uskutečněných vesměs v prvním desetiletí po převzetí Litomyšle, připomeňme ty nejdůležitější – Dolní Břežany na Kouřimsku, Choceň a Brandýs nad Orlicí. Jednou z příčin pozdějšího konfliktu mezi dvěma z jeho synů se staly sporné okolnosti vzniku jeho závěti.⁷ Jana Fridricha totiž roku 1696 v jeho pražském paláci ochromila mrtvice tak, že nemohl mluvit ani se pohybovat, přesto však učinil s pomocí několika aristokratických přátel, již byli přítomni této tragédii, testamentární pořízení, jež intabulací do desek zemských nabylo právní moci.⁸

Polovinu svého majetku odkázal Jan Fridrich svému nejstaršímu synovi Františku Václavovi (1676–1753) s tím, že součástí této poloviny má být panství Litomyšl. Druhá polovina nemovitého a movitého majetku má být rozdělena na čtyři díly, určené mladším bratrům Františka Václava – Františku Antonínovi, Františku Adamovi, Františku Fridrichovi a Františku Josefovi, zatímco svým čtyřem dcerám přiřkl Jan Fridrich věno ve výši 1 x 7000 zl. a 3 x 5000 zl. Jelikož všichni dědicové byli v té době nezletilí, stala se jejich matka Eleonora Klára poručnicí a správkyní jejich majetku. Po návratu z kavalírské cesty po západní Evropě převzal František Václav v souladu s otcovskou závětí svůj majetek formou tzv. rozdílu, tj. rozdělení mezi všech pět bratrů pomocí dílčích cedulí (Theilzetteln), sepsaných 25. září 1699 a zanesených 15. března 1700 do desek zemských.⁹ Patrně první pohnutka k pozdějšímu konfliktu spočívala ve skutečnosti, že závěť vznikající ve zcela mimořádných podmínkách nespecifikovala, jaké konkrétní statky – s výjimkou Litomyšle – mají mladí Trauttmansdorffové převzít. Proto se František Václav ujal role tzv. dělitele (Theilungs-leger) a patrně na základě odhadů, provedených úřadem desek zemských, rozhodl, že František Antonín dostane panství Choceň, František Adam panství Pečky

⁵ JELÍNEK, František, *Hystorye*, s. 189.

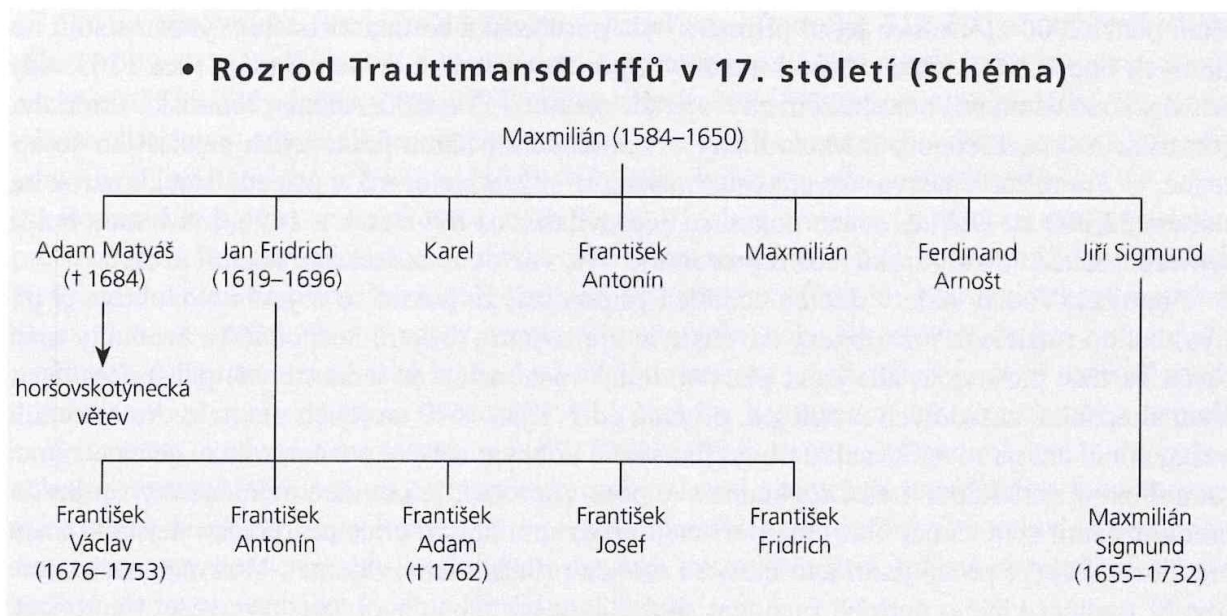
⁶ Srovnej VALENTA, Aleš: *Dějiny rodu Kinských*. České Budějovice 2004, s. 77–78.

⁷ JELÍNEK, František: *Hystorye*, s. 217; Národní archiv Praha, SM, sign. T 17/22, kart. 2388.

⁸ Intabulován byl zápis o pořízení závěti Maximiliána Trauttmansdorffa. Srovnej SM, sign. 7 17/22.

⁹ Ke kavalírské cestě Františka Václava Trauttmansdorffa srovnej Státní oblastní archiv Zámorsk, RA Trauttmansdorff, kn. 1, inv. č. 113 – účty hlavní pokladny za rok 1696.

a statky Žandov, Jindice, Hrádek, Bečváry a Kbely, František Fridrich převezme Brandýs nad Orlicí a František Josef Dolní Břežany.¹⁰ Všichni čtyři měli zároveň pojištěné podíly na Litomyšli, které ale dílčí cedule kupodivu nevyčísľují.

Dílčí cedule, obsahující v úvodu podrobný popis panství Litomyšl a výčet pasiv, jež na něm váznou, se detailně zabývají dělením aktiv a pasiv mezi všech pět bratrů u těch majetků, jež zatím zůstávají ve společném vlastnictví (Communion).¹¹ Měla se přitom uplatnit všeobecná, výše zmíněná zásada, že polovina vždy připadá na Františka Václava, zatímco o druhou polovinu se rovným dílem podělí ostatní bratři. Ve společné správě tak zatím zůstal statek Bělá ve Slezsku, na němž ale navíc vázla šedesátitisícová pohledávka jejich bratrance Maxmiliána; dokud nebude statek prodán, bude se čistý zisk z hospodaření dělit příslušným způsobem. Podobná situace nastala v případě štyrského panství Negau, kde měl rovněž podíl Maxmilián Trauttmansdorff. Bod 6 dílčích cedulí se týkal dolnorakouských fideikomisních panství Tatzenbach a Böheimkirch. Jsou údajně po tureckých válkách (tj. konfliktu z let 1683–1699) kvůli daním tak vyčerpaná, že je ani není možné spolehlivě ocenit (!); jakmile se „za nynějších mírových časů“ hospodářsky zotaví, budou oceněna a známým již způsobem rozdělena mezi bratry, ať již v případě prodeje nebo čistého zisku (clare Nutzen) z hospodaření. František Václav v tomto bodě ale také připomíná, že závěť jeho děda Maxmiliána z roku 1650 spojuje obě tato dolnorakouská dominia s Litomyšlí, z čehož bez dalšího upřesnění vyvozuje, že na ně má přednostní nárok.

•••••

¹⁰ František Adam byl patrně oblíbeným synem Jana Fridricha, neboť „z otcovské lásky“ dostal ke svému osminovému podílu z otcova majetku navíc 20 000 zl. Tyto peníze ale neležely nikde pro Františka Adama připraveny v hotovosti, nýbrž se skrývaly v dlužním úpise znějícím na 30 000 zl. a podepsaným hrabětem Valdštejnem. Srovnej dílčí cedule (SM, sign. T 17/22; srovnej též RA Trauttmansdorff, kn. 1, inv. č. 113, účet za rok 1696).

¹¹ Pasiva váznoucí na Litomyšli tvořily tři položky: 40 400 zl. nadační kapitál a dlužné úroky pro piaristy v Litomyšli a Mikulově (srovnej též účet hlavní pokladny 1696, kde je tato suma obsažena), blíže nespecifikovaná „stará fundace a desátek“ ve výši 45 221 zl. a splátky ve prospěch panství Brandýs nad Orlicí 24 360 zl., tj. celkem 109 982 zl.

Z dílčích cedulí dále plynou závazky vůči matce a sestrám Františka Václava. Hraběnka Klára Eleonora má podle závěti právo bydlet v trauttmansdorffském domě na Starém Městě pražském, případně si pronajmout jiný byt, na který jí budou synové připlácet ročně 500 zl., z toho František Václav obligátní polovinu. Kromě toho je otec zavázal platit matce doživotní roční penzi 2000 zl. Dalším jejím příjmem byla poručenská šestina z čistého výnosu statků nezletilých bratrů, kteří zůstávali pod matčiným poručenstvím až do její smrti v roce 1703, kdy zemský soud ustanovil poručníkem zbývajících sirotek – Františka Adama, Františka Fridricha, Františka Josefa, Eleonory a Maxmiliány – v souladu s běžnou praxí jejich nejstaršího sourozence, tj. Františka Václava. Čtvero trauttmansdorffských sester má v případě sňatku nárok na celkem 22 000 zl. Dokud, event. pokud se neprovádají, což byl stav k r. 1696, jim budou bratři vyplácet ročně 1320 zl. úroků, což reprezentuje 6 %, v té době maximální legální úrok.

František Václav dále v dílčích cedulích připomíná, že pokud se objeví nová aktiva či pasiva, budou rozdělena mezi bratry zavedeným způsobem. Veškeré hospodářské produkty mají zůstat na těch panstvích, kde jsou; placení dluhů váznoucích na jednotlivých panstvích, legat, platů sloužícím, zasedělých úroků atd. připadá od 1. října 1699 na jejich majitele. Autor cedulí nezapomněl ani na rovněž vcelku obvyklou snahu uchovat nabytý pozemkový majetek v rámci rodu. Pokud se někdo z bratrů rozhodne své panství prodat, je povinen nejméně čtvrt roku dopředu oznámit svůj záměr bratrům, kteří mají předkupní právo, přičemž „já jako nejstarší mám přednost“. Teprve po uplynutí této lhůty se mohou přihlásit další zájemci. V závěru nacházíme rovněž tradiční klišé o potřebě zachovat „bohulibou bratrskou svornost“ a pověst „trauttmansdorffského domu“, jakož i opětné připomenutí, že podíly bratří na Litomyšli jim budou řádně vyplaceny v souladu s vůlí testátora. Dílčí cedule podepsali kromě jejich původce Ignác Karel ze Šternberka, čerstvě jmenovaný prezident apelačního soudu, a Leopold Antonín Trauttmansdorff, bratranec Františka Václava.

Je pozoruhodné, že v závěti ani cedulích není zmínka o fideikomisním charakteru Litomyšle, což by naznačovalo, že testátor ani jeho syn František Václav si v této otázce nebyli jisti, čehož později využil ve svém stížném listě Václavův bratr František Fridrich (srovnej dále). Naopak o vysokém zadlužení Litomyšle nemohl mít jeho nový majitel žádné pochybnosti. Jeho výši nelze přesně zrekonstruovat (ostatně stávalo se celkem běžně, že ani sám aristokratický dlužník neměl zcela přesný obrázek o své finanční situaci), nicméně několik dat z doby kolem přelomu 17. a 18. století nám dovolí výši zadlužení a jeho podíl na hodnotě panství Litomyšl alespoň odhadnout.

Především se dochoval účet hlavní trauttmansdorffské pokladny z roku 1696 s výčtem všech pohledávek i celkovým úvěrem, z něž můžeme odvodit, že na Františka Václava Trauttmansdorffa připadl podíl dluhu ve výši 37 725 zl.¹² Podle dílčích cedulí z roku 1699 dosahovala litomyšlská pasiva v podobě církevních fundací, dlužných desátků a dluhu, jenž vázl na díle panství Brandýs připojeném k litomyšlskému dominiu, skoro 110 000 zl. Dílčí cedule neobsahují žádná aktiva v podobě pohledávek, což lze vysvětlit tím, že během poručenské správy po roce 1696

•••••

¹² RA Trauttmansdorff, kn. 1, in. č. 113. Tento účet pražské hlavní pokladny se týkal veškerého majetku Maxmiliána Trauttmansdorffa, z něž připadá na Františka Václava jedna polovina z rozdílu mezi sumou dluhů (180 773 zl.) a sumou pohledávek (105 323 zl.), tj. 37 725 zl. Největším dlužníkem Trauttmansdorffů byl hrabě Valdštejn (30 000 zl.), bratranec Františka Václava Leopold Antonín Trauttmansdorff (16 500 zl.), a hrabě Přehořovský 15 000 zl. Největším věřitelem byl bratranec Františka Václava Maxmilián, jehož pohledávka 60 000 zl. byla pojištěna na slezském statku Bělá, dále to byli piaristé (40 400 zl.), dědici hornistra (sic!) Schwartze (22 000 zl.) a milosrdní bratři (16 000 zl.).

byly všechny pohledávky použity na uhrazení části dluhu. Absence příjmů z úroků pohledávaného kapitálu v účtech, dochovaných mezerovitě od roku 1702, tomuto vysvětlení nasvědčují. Podle pozdější zprávy činil ale „otcovský dluh“ Františka Václava k roku 1699 celkem 125 982 zl.¹³

Pokud porovnáme tuto sumu s úhrnnou hodnotou Litomyšle 334 000 zl. a brandýského dílu 51 699 zl. (tj. celkem 385 699 zl.), pak to znamená zadlužení nemovitého majetku ve výši necelých 33 %, tedy jedné třetiny.¹⁴ Třetinová hypotéka představovala na počátku 18. století zdánlivě příznivý stav zadluženosti, vycházíme-li ze znění obnoveného zřízení zemského, resp. jeho novel, podle nichž je předpokladem vyhlášení konkursu předluženost majetku.¹⁵ Ovšem táž třetinová hypotéka se na počátku vlády Karla VI. stala pro státní a zemské úřady kritériem pro uvalení státní administrativní správy. Dne 5. dubna 1718 vyjádřil císař pražským místodržícím nespokojenost s tím, že někteří šlechtici „v království Českém svůj majetek po dosažení plnoletosti v krátké době buď zcela promrhají (verzehren) nebo tak zadluží, že jim z něj mnoho nezbude“.¹⁶ Patřil mezi ně také hrabě Ludvík Cavriani, na jehož statek se císař rozhodl uvalit administrativní správu řízenou litoměřickým krajským hejtmanem, tak aby Cavriani nemohl svůj majetek „vollendst zu grunde gehen“. V další části císařova přípisu se uvádí, že pokud někdo ze zemské šlechty (Landes Inwohner) zadlužil svůj majetek do jedné třetiny jeho hodnoty, má to úřad desek zemských, jenž měl v tomto ohledu nejlepší informace, neboť hypotéky na deskovém majetku se musely intabulovat, oznámit místodržitelství, jež má dotyčného hříšníka bedlivě sledovat a nabádat k odpovědnějšímu chování.

Situaci hraběte Františka Václava ovšem vylepšovala aktiva v podobě podílů na rakouských statcích, jejichž výši ale nejsem schopen přesně stanovit. Finanční poměry litomyšlské vrchnosti se ale rázem dramaticky zhorší, jakmile započítáme dluhy vůči sourozencům. Zatím se mně nepodařilo objevit pramen, který by souhrnně vyčíslil k jednomu časovému bodu pohledávky všech čtyř bratrů. Pokud jde o čtvero sester, František Václav jim byl povinen, pokud se provdají, vyplatit ze svého podílu celkem 11 000 zl. Z pozdějších účtů víme, že Maximiliána a Eleonora odešly do kláštera voršilek v Kutné Hoře, kam za nimi každého půl roku František Václav posílal úroky z nadačního kapitálu ve výši 3125 zl. (tj. celkem 6250 zl.), což ročně činilo 375 zl.¹⁷

Nároky bratrů představovaly pochopitelně daleko větší břemeno. Následující čísla jsou značně nesourodou mozaikou údajů, jejichž vzájemné porovnávání či sumarizace jsou velmi sporné, ne-li nemožné.¹⁸ Ilustrují nicméně dostatečně obrovskou tíhu finančních závazků, jež dolehla na litomyšlského pána bezprostředně po převzetí panství, záhy ho bezmála stáhla do exekuce (viz dále) a nakonec měla podstatný podíl na finanční krizi, jež v roce 1740 málem skončila sekvestrací a bankrotem.

.....

¹³ Tato suma je obsažena v odpovědi Františka Václava Trauttmansdorffa z roku 1733 na stížnost bratra Fridricha proti rozdělení otcovského majetku. Státní ústřední archiv, SM, kart. 2388, sign. T 17/22.

¹⁴ K této hodnotě brandýského dílu (4 vsi) srovnej Státní ústřední archiv, SM, kart. 2388, sign. T 17/22.

¹⁵ Srovnej URFUS, V.: *Vznik a vývoj konkursního práva v Čechách*. Praha 1960, s. 23.

¹⁶ Státní ústřední archiv, SM, kart. 1898, sign. P 130/68.

¹⁷ Srovnej např. účet pražské pokladny Trauttmansdorffů za rok 1718. Státní oblastní archiv Zámrska, RA Trauttmansdorff, inv. č. 122, kniha č. 10.

¹⁸ Pohledávka Františka Adama je obsažena v účtu hlavní pokladny Františka Václava Trauttmansdorffa z roku 1729 (Státní oblastní archiv Zámrska, RA Trauttmansdorff, kn. 20, inv.č. 132), pohledávka Františka Josefa ve Státním oblastním archivu Zámrska, RA Trauttmansdorff, kart. 1, inv.č. 28, a konečně pohledávka Františka Fridricha tamtéž, resp. – pokud jde o částku 60 000 zl. – např. v listě císaři Karlu VI. z března 1739 (RA Trauttmansdorff, kart.8, inv. č. 79, fol. 1).

• Tab. 1 – Finanční nároky bratrů vůči Františku Václavu Trauttmansdorffovi

věřitel	rok	D L U H		poznámka
		kapitál	úroky	
František Josef	1706		9461	patrně zasedlé úroky
	1729	10 350		
František Adam	1729	103 000	8900	
František Fridrich	1711	57 049		
	1739	60 000		

Údaje o finančních nárocích čtvrtého z bratrů, Františka Antonína, zatím scházejí. Je ovšem možno vycházet z předpokladu, že tak jako bylo celé dědictví po zemřelém Janu Fridrichovi rozděleno na dvě poloviny (polovinu František Václav, druhou polovinu ostatní čtyři synové), byla stejným způsobem rozdělena i hodnota Litomyšle (334 000 zl.). Bratři Františka Václava by tudíž měli na Litomyšli pojištěnu hypotéku ve výši 167 000 zl., tj. každý 41 750 zl. Na druhé straně je ale pravděpodobné, že výše jejich nároků vůči nejstaršímu bratrovi byla ovlivněna různou hodnotou statků, které převzali podle otcovské závěti. Není mně známa jejich úřední cena, ale pro základní porovnání můžeme použít prodejní cenu těchto nemovitostí, neboť všichni čtyři své nemovité dědictví (resp. v případě Františka Adama jeho část) prodali.

• Tab. 2 – Prodeje trauttmansdorffského majetku na poč. 18. století

prodávající	nemovitost	prodejní cena	rok prodeje	kupující
František Antonín	Choceň	162 000 zl.	1709	Václav Norbert Oktavián Kinský
František Adam	Pečky, Žandov	301 000 zl.	1713	Karel Jáchym Breda
František Josef	Dolní Břežany	265 000 zl.	1716	pražský arcibiskup
František Fridrich	Brandýs nad Orl.	151 000 zl.	1723	Terezie hraběnka Rottalová ¹⁹

V první řadě nutno podotknout, že prodejní cena uvedených nemovitostí se mohla od úřední ceny, s níž ji její noví trauttmansdorffští majitelé počátkem 18. století přebírali, zásadně odlišovat. Úřední cena byla zpravidla stanovena jako dvacetinásobek ročního čistého zisku, neboli obráceně řečeno počítalo se s roční pětiprocentní kapitalizací hodnoty velkostatku. Změny v hospodaření, různé katastrofy s dlouhodobými důsledky, např. mor z let 1713–1715 apod., mohly v delší perspektivě zisk, a potažmo hodnotu velkostatku podstatně změnit.²⁰ Do tržní ceny se mohly rovněž promítnout dluhy, jakož i různé subjektivní faktory, které lze jen stěží identifikovat.

Ohledně dluhů jsme již připomněli, že leckterý aristokrat dokázal během několika let nastřádat obrovské dluhy a zatížit svůj majetek vysokou hypotékou. Byl to ostatně i případ Františka Josefa Trauttmansdorffa, který ve stejné době jako výše zmíněný Ludvík Cavriani vyvolal způsobem svého hospodaření nespokojenost úřadů a musel se podrobit administrativní

¹⁹ Terezie hr. Rottalová, roz. Paarová, se po smrti prvního manžela Jana Josefa Trauttmansdorffa (vnuka Adama Matyáše) podruhé vdala za hr. Leopolda Rottala († 1742), s nímž ale neměla děti. Brandýs proto zdědil její syn z prvního manželství František Norbert Trauttmansdorff, takže zůstal v majetku rodu.

²⁰ Průměrný čistý zisk (clare Nutzung) panství Litomyšl za léta 1695–1699 činí 26 156 zl. Státní ústřední archiv, SM, kart. 2388, sign. F 17/22.

správě.²¹ Úřad desek zemských ve zprávě místodržitelství z 1. července 1718 uvedl, že hrabě Trauttmansdorff se brzy po převzetí panství Dolní Břežany a sousedního statku Štědřík v roce 1712 zadlužil, když během tří let nasmlouval 105 000 zl. dluhů. V roce 1716 obě nemovitosti prodal za 265 000 zl., avšak z kupní ceny dostal vzhledem k zadlužení statku jen 60 000 zl. na hotovost. V roce 1717 koupil statek (Golčův) Jeníkov za 94 000 zl. plus 500 dukátů klíčného, z čehož 67 000 zaplatil hotově a 27 500 zl. převzal jako dluh. Další finanční transakce hraběte Trauttmansdorffa, jak je zaznamenali deskoví úředníci, nejsou zcela jasné anebo úplné, nicméně zpráva končí konstatováním, že Trauttmansdorffovy dluhy překračují třetinu jeho majetku, takže je nutno nastolit administraci.

Pokud jsme si tedy položili otázku, jak mohla hodnota čtyřmi bratry Trauttmansdorffy zděděných statků ovlivnit výši jejich podílu na Litomyšli, nelze na ni na základě údajů z tabulky 2 odpovědět jinak než zcela obecně: bezpochyby mohla, a to velmi různě. Pohledávky Františka Josefa Trauttmansdorffa a jeho bratrů, jak je zachycuje tabulka 1, jsou tudíž výslednicí mnoha různých faktorů, namnoze zřejmě již nezjistitelných. Např. hrabě František Adam zdědil podle prodejní ceny nejvýnosnější statky (prodal Pečky a Žandov za 301 000 zl.) a přitom v roce 1729 pohledával u Františka Václava kapitál v hodnotě 103 000 zl.²² Nevíme však, kolik za oba prodané statky po odečtení dluhů skutečně stržil, ani to, zda např. od svých bratrů neodkoupil jejich pohledávky, čímž by jeho vlastní věřitelský kapitál vůči Františku Václavovi vzrostl. Nabízí se např. domněnka, že v tabulce 1 neuvedený František Antonín, který jako první prodal své dědictví (Choceň), postoupil svou pohledávku právě Františku Adamovi.²³ Tato postupnictví dluhů (cese) se vyskytovala zcela běžně, jak prokazují účty, kde se často odkazuje na postupní listy či smlouvy, jimiž se z hlediska dlužníka změnilo pouze jméno věřitele.

Po tomto exkursu se můžeme vrátit k pokusu o rekonstrukci finanční situace Františka Václava Trauttmansdorffa v prvních letech 18. století. Jestliže jsme konstatovali třetinovou hypotéku na Litomyšli v důsledku zděděných otcovských dluhů, pak hrubým odhadem 100 000–150 000 zl. finančních závazků vůči bratrům, úročených vesměs 6%, znamená zvýšení hypotéky na – uvažujeme-li spodní hranici uvedeného odhadu – na 58,5%, a vyjdeme-li z jeho horní hranice, pak dokonce na 71,5%! To jsou již čísla, jež vypadají velmi hrozně a která ohrožovala ekonomickou budoucnost litomyšlského dominia, jakož i reprezentaci a prestiž jeho majitele, i když je musíme považovat – opakují znovu – spíše za orientační body pro představu, jak Trauttmansdorffovy finanční poměry mohly vypadat, než za to, jak ve skutečnosti vypadaly. I to však považuji v tuto chvíli při zkoumání terénu, který zůstával dosud zcela mimo výše zájmu domácí historiografie, za smysluplné.

Na faktograficky pevnější půdu nás zavede sledování příčin a průběhu finanční krize litomyšlského panství, jež vypukla v roce 1705 v důsledku extrémního nárůstu státních finančních nároků vůči stavům a skončila o dva roky později málem exekucí na majetku hraběte Trauttmansdorffa. Mimořádné, tj. z vlastního měšce vrchnosti placené daně, se ve druhé polovině 17. století zvedaly zpravidla v souvislosti s tureckými válkami – bývají proto také označovány jako „turecká daň“.²⁴ Stabilní součástí příjmů státní kasy se staly od roku 1682. Zahájení nové

•••••
²¹ Státní ústřední archiv, SM, kart. 2388, sign. T 17/21.

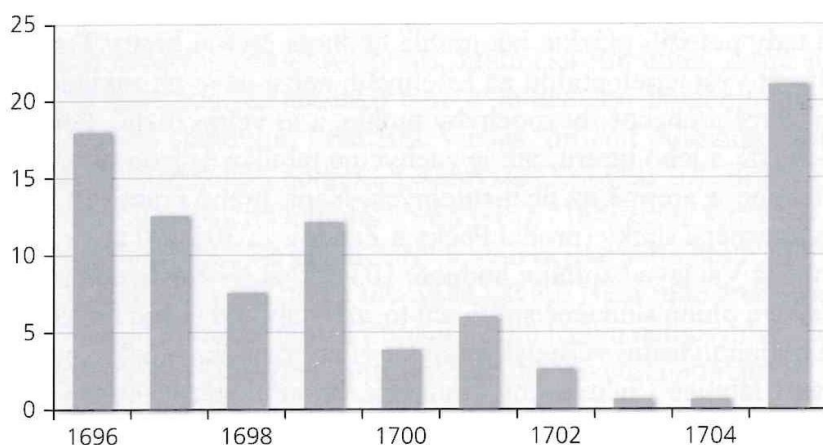
²² Součástí pohledávky Františka Adama vůči bratru Františkovi Václavovi byla např. také půjčka z roku 1719 ve výši 11 000 zl. Srovnej „Cassa Rechnung“ z tohoto roku ve Státním oblastním archivu Zámorsk, RA Trauttmansdorff, kn. č. 10, inv. č. 122.

²³ Podle autora příslušného hesla v Ottově slovníku naučném František Antonín Trauttmansdorff Choceň „prohospodařil“.

²⁴ BÉRENGER, Jean: *Finances et absolutisme autrichien dans la seconde moitié du XVIIe siècle*. Paris 1975, s. 334–337, 349.

rakouské protiturecké kampaně na počátku 90. let 17. století vyvolalo skokové zvýšení této dávky. Od osmdesátých let 17. století stoupá v Čechách také odvod mimořádné kontribuce, tj. původně podílu vrchností na poddanské kontribuci, jemuž se od roku 1706 začalo říkat „extraordinarium“. V roce 1705 – za kritické finanční situace, způsobené válkou o španělské dědictví a uherským povstáním Františka Rákocziho –, nastalo prudké zvýšení této daně na více než 22 zl. z jednoho osedlého, což pravděpodobně vedlo k finanční krizi litomyšlské vrchnosti.

• Vývoj extraordinaria v letech 1696–1705 ve zlatých rýnských

K mimořádným daním nutno dále připočíst daň z majetku, poprvé uvalenou na české stavy v roce 1700 ve výši 1% z veškerého majetku.²⁵ Kromě daní byli stavové nuceni přebírat na sebe císařské finanční závazky²⁶ a další vysoké půjčky, případně „dobrovolné dary“ panovníkovi poskytovat, jak o tom svědčí dochovaná dokumentace ve fondu Stará Manipulace ve Státním ústředním archivu. Jméno Františka Václava Trauttmansdorffa se vyskytuje např. na obsáhlém soupisu „majetníků“ (der Potentiorum) v Českém království z roku 1704, kteří byli podrobeni exekuci kvůli neochotě zaplatit tzv. dobrovolný, spíše ale „dobrovolně-nedobrovolný“ dar (Donum gratuitum) ve výši od 500 do 3000 zl.²⁷ Hrabě František Václav se zde vyskytuje ve třetí nejzdaněnější skupině „dárců“ s částkou 1500 zl.

Právě v době, kdy nový litomyšlský pán přejímal dědictví po otci spolu s nemalými dluhy a vysokými pohledávkami svých bratrů, se tedy enormně zvýšil berní a daňový tlak státu. Hrabě Trauttmansdorff mu dokázal odolávat do roku 1705, kdy bylo na panství Litomyšl rozepsáno extraordinarium v bezprecedentní a pro vrchnost nepochybně šokující výši 17 472 zl. Jelikož tyto prostředky k dispozici neměl, požádal panovníka, aby mohl tuto částku hypotékárně pojistit na fideikomisu. Císař 1. října 1705 souhlasil s tradičním dovětkem, že vypůjčovatel musí tuto půjčku v určité lhůtě – v tomto případě 15 let – řádně splatit. V prosinci ale obdržela česká dvorská kancelář další Trauttmansdorffův list císaři, v němž pisatel připomíná, že zdědil po otci panství Litomyšl velmi zadlužené, a to kvůli starým mnohatisícovým fundacím a nutnosti vyplácet sestry a bratry. Dosavadní těžké veřejné dávky ochotně platil, ale „subsidium“ na rok

•••••

²⁵ PEKAŘ, Josef: *České katastry*, Praha 1932 s. 67–68.

²⁶ Např. roku 1700 musely české stavy pod silným císařovým tlakem převzít 6 milionů zl. státního dluhu, jehož celková výše dosáhla v této době 22 milionů zl.; zbytek převzaly ostatní země. Státní ústřední archiv, SM, kart. 557, sign. D 1/5.

²⁷ Státní ústřední archiv, SM, sign. S 15/14, kart. 2063.

1705 už bylo nad jeho síly, takže byl nucen požádat o souhlas s hypotékou.²⁸ Dosud ale nenašel nikoho, kdo by mu byl ochoten potřebnou sumu zapůjčit! Mezitím se ale rozběhl standardní proces přípravy exekuce na panstvích neplatičů, přičemž – jak píše hr. Trauttmansdorff – zemský místosudí jako úředník při deskách zemských ocenil tři vsi litomyšlského panství, jakož i několik tisíc strychů obilí v rámci přípravy na jejich exekuční prodej.²⁹ Postižený, který už věděl, že i další rok bude rozepsáno extraordinarium ve stejné výši, se děsí počínajícího rozkladu rodového majetku (derley Dismembration der Herrschaft Leythomischl) a nejponížěji prosí císaře, aby přikázal místodržitelství „neunáhlovat se“ s exekucí, ale hledat jiné řešení (particulares Solutiones). V opačném případě bude nenapravitelně poškozen a neschopen plnit budoucí finanční nároky eráru.

Možná i pod dojmem této opatrné hrozby císař obeslal dne 12. 12. 1705 místodržitelství s příkazem, aby prozatím exekuční řízení zastavilo a poskytlo hraběti Trauttmansdorffovi čas na obstarání potřebných peněz. Prameny nám bohužel neumožňují sledovat průběh této kauzy až do konce, ale i tak je zřejmé, že situace vysoce postaveného velmože s vynikajícími příbuzenskými kontakty, jenž nemůže sehnat relativně nevelkou finanční sumu, musela být velmi vážná.³⁰ Nešlo ovšem pravděpodobně pouze o neochotu půjčovat velkému dlužníkovi, ale také o to, že zřejmě většina českých aristokratů měla sama problémy sehnat prostředky na uhrazení tak náhle a tak mimořádně vzrostlého extraordinaria, navíc bezprostředně poté, co byli exekováni kvůli nezaplacení výše zmíněného „dobrovolného daru“.

Hospodářskou a finanční situaci hraběte Trauttmansdorffa vylepšilo v roce 1708 převzetí jihomoravského fideikomisního velkostatku Drnholec, který mu odkázal jeho strýc z matčiny strany Václav Albert Šternberk.³¹ Jednalo se o výnosné panství, které kupř. v letech 1718–1719 přineslo do hraběcí hlavní pokladny 24 000 zl., resp. 15 000 zl. příjmu.³² O rok později se prodejem zadluženého slezského statku Bělá zbavil 30 000 zl. dluhů.³³ Výrazně vyšší příjmy umožnily Františku Václavovi zahájit po roce 1710 barokní přestavbu litomyšlského zámku a jeho okolí a investovat velké prostředky do podpory piaristického řádu. Dlouhodobě vysoké výdaje, do kterých se promítla i jeho funkce ředitele císařského hřebčína v Kladrubech, byly ovšem kryty stále vyšším úvěrem. V okamžiku, kdy stát ve druhé polovině 30. let 18. století opět kvůli válce s Turky vystupňoval své finanční nároky a zároveň František Fridrich Trauttmansdorff vypověděl svou šedesátitisícovou pohledávku, se hrabě František Václav dostal opět na pokraj exekuce a sekvestrace. Ale i tentokrát se mu podařilo mobilizací svého sociálního a vztahového kapitálu této hrozbě uniknout.³⁴

•••••

²⁸ Hrabě Trauttmansdorff označuje tyto platby pojmy „necessitates publicas“, „Contributions-Anlaagen“ a „extraordinaria Subsidia“. SUA, SM, T 17/22, kart. 2387.

²⁹ Odhad dlužníkovu majetku, resp. jeho části předcházely tzv. poslednímu panování, tj. poslední fázi před zabavením části dlužníkovu majetku. Srovnej BURDOVÁ, Pavla: *Úřad desek zemských*, Sborník archivních prací 36, 1986, 2, s. 314.

³⁰ Hrabě Trauttmansdorff se pokoušel vybědnout z problémů i tím, že si vypůjčí sirotčí peníze svých dosud nedospělých bratrů, jichž byl poručníkem. Srovnej k tomu listy hr. Šternberka z října až listopadu 1705. Státní oblastní archiv Zámorsk, RA Trauttmansdorff, kart. 1, inv. č. 4.

³¹ JELÍNEK, F.: *Hystorie*, s. 224.

³² Státní oblastní archiv Zámorsk, RA Trauttmansdorff, kn. 10, inv. č. 122.

³³ Státní ústřední archiv, SM, kart. 2388, sign. T 17/22. Bělá byla odhadnuta na 74 000 zl., z čehož ale 60 000 zl. pohlovala pohledávka Maxmiliána Trauttmansdorffa. (Srovnej pozn. č. 12) Z čistého zisku 14 000 zl. inkasoval Fr. Václav svou obligátní polovinu.

³⁴ Srovnej VALENTA, A.: *Finanční poměry panství Litomyšl v polovině 18. století*. ČNM – řada historická, 172, 2003, č. 3–4, s. 154–156.

V té době již byla Litomyšl svobodným alodiálním statkem. Z dosud ne zcela zřejmých důvodů požádal František Václav v roce 1726 panovníka o částečnou alodizaci Litomyšle. Jeho argumentace, jakož i pozdější útok nejmladšího bratra Františka Fridricha proti testamentu jejich otce Jana Fridricha, se vrací až do roku 1650, kdy – jak bylo úvodem připomenuto – zřídil jejich děd Maxmilián litomyšlský fideikomis bez královského souhlasu. Jelikož ani Jan Fridrich v tomto ohledu nic nepodnikl, zůstala Litomyšl podle Františka Václava fakticky stále „čistým alodem“, na druhé straně ale je rovněž tak možno tvrdit, že on převzal panství otcovskou závětí jako „dědovský fideikomis“.³⁵ Ve snaze vyhnout se rodinným rozepřím, což je evidentní narážka na nejmladšího bratra, neboť se zbylými sourozenci zřejmě vážnější spory kvůli dědictví neměl, navrhuje následující řešení: Necht' panovník část litomyšlského panství v hodnotě 300 000 zl. prohlásí za fideikomis (šlo o sumu, na kterou bylo panství v polovině 17. století, tedy v době vzniku fideikomisů oceněno po odpočtu 34 000 zl. starých pernštejnských dluhů), zatímco hodnota převyšující tuto částku zůstane svobodným majetkem hraběte Františka Václava. Co konkrétně bude zahrnuto do fideikomisární podstaty panství, navrhne a určí pochopitelně on sám.

Toto nestandardní řešení (daleko běžnější bylo např. přeměnit reálný fideikomis v pekuniární) vyvolává řadu otázek dnes a vyvolávalo je zřejmě i tehdy, soudě alespoň z toho, že král se svým souhlasem otálel. Ještě 7. června 1729 vyzval žadatele, aby svůj návrh podepřel „lepšími důvody“. Nicméně ještě v témže roce byla alodizace Litomyšle, pravděpodobně ale jako celku, schválena.³⁶ Uspokojení nad tím mohli pocítit někteří soudobí právníci a národohospodáři, kteří již delší dobu kritizovali institut fideikomisů jako překážku volného obchodu s nemovitostmi; v této souvislosti se mluvílo o tzv. extrakomercialitě fideikomisního majetku.³⁷ Motivy samotného iniciátora zatím nelze dešifrovat, ale lze předpokládat, že vycházely jednak z rozepří s bratrem Františkem Fridrichem, jednak ze zkušeností Františka Václava coby dlužníka.³⁸ Není ostatně jisté náhoda, že v žádosti císaři o alodizaci Litomyšle hrabě Trauttmansdorff opakovaně označuje fideikomis jako „břemeno“. Poněkud více světla by do tohoto problému mohla vnést jeho korespondence se známým právníkem a vynikajícím znalcem fideikomisní tematiky Václavem Neumannem z Puchholzu, jež je dochována v rodinném archivu Trauttmansdorffů v Zámruku.

Na této změně právního stavu Litomyšle ani na majetkovém uspořádání v rámci trauttmansdorffské litomyšlské větve nic nezměnila ani opožděná stížnost Františka Fridricha císaři z roku 1733 proti závěti jejich otce Jana Fridricha a proti obsahu dílčích cedulí, jimiž František Václav jako „Theilungs-Leger“ v roce 1699 rozdělil zděděný majetek mezi sebe a své bratry. Podnětem se mu stala právě alodizace litomyšlského dominia. Jádrem stížnosti je tvrzení, že testamentární fideikomisární dispozice je bez dodatečného speciálního královského konsensu neplatná. Svědčí o tom podle stěžovatele i znění článku O 20 obnoveného zřízení zemského i „případ Haugvic“. Nedávná alodizace Litomyšle dokazuje dle Františka Fridricha správnost jeho vývodů, znamená radikální a retrospektivní přehodnocení celého právního vývoje panství a vyžaduje především vypracování nových dílčích cedulí, jimiž se přerozdělí majetek mezi bra-

•••••
³⁵ Státní ústřední archiv, SM, kart. 2388, sign. 17/22.

³⁶ Srovnej JELÍNEK, František: *Hystorye*, s. 238; též Státní oblastní archiv Zámruk, RA Trauttmansdorff, kart. 8, inv. č. 97.

³⁷ K tomu URFUS, V.: *Rodinný fideikomis*, s. 214–216.

³⁸ Ve zmíněné korespondenci s hr. Šternberkem (pozn. 30) jsou pasáže, v nichž pisatel upřednostňuje z hlediska věřitele svobodný alodiální majetek před fideikomisem.

try na pět stejných dílů.³⁹ Závěrem stížnosti si František Fridrich vyhrazuje právo podat úřadu desek zemských právní odpor proti celé otcovské závěti, jež byla vzhledem k – výše zmíněnému – způsobu zápisu „zjevně neplatná“.

Stěžovatel si nejspíše nedělal velké naděje na úspěch svého apelu. Úřady ho vskutku nebraly vážně a ani se nenamáhaly odpovědět. Na přímou výzvu panovníka posléze v lednu 1737 úřad desek zemských konstatoval, že testament Jana Fridricha je řádně zapsán do desek a je tudíž nezpochybnitelný. Stěžovatel má sice pravdu v tom, že František Václav převzal více než jednu polovinu otcovského majetku, ale proti tomu měl vznést námitky v zákonné lhůtě do tří měsíců od publikování dílčích cedulí. (V dotyčném roce 1700 nebylo ovšem Františku Fridrichovi zřejmě ještě ani deset let.) Žádost o majetkové „restitutio in integrum“ je nepřijatelná a nezodpovědná, neboť by zpochybnila právní zvyklosti a otevřela cestu k dalším sporům.⁴⁰ Toto stanovisko deskových úředníků napsalo zřejmě tečku za léty právních nejasností, obklopujících litomyšlský fideikomis Trauttmansdorffů.

Majetek znamená v každé době vedle svých nesporných a dobře známých výhod pro svého majitele také odpovědnost, závazky a nejrůznější problémy. Majitelé českých fideikomisních velkostatků v první polovině 18. století to znali velmi dobře. Je proto třeba si uvědomit, že mnozí z nich měli vedle své známější tváře oslňujících barokních velmožů a často tvrdých a nemilosrdných vrchností ještě jednu, skrytější, ale možná neméně charakteristickou podobu: podobu ustaraných dlužníků, kteří s obavami hledí k příštímú termínu splátek úroků nevědouce, zda některý z velkých věřitelů nevypoví svůj kapitál, a s nemenšími obavami očekávají každoroční královskou propozici na zemském sněmu, obsahující požadavek eráru na odvod daní ze země... Netřeba pochybovat o tom, že do této kategorie patřil také František Václav Trauttmansdorff, majitel jednoho z největších a nejvýnosnějších panství v Čechách.

.....

Die finanziellen und Eigentumsangelegenheiten von František Václav Trauttmansdorff in der ersten Dritte des 18. Jahrhunderts

Der Graf Maximilian Trauttmansdorff gründete im Jahr 1650 mit seinem Testament Fideikomis Litomyšl, aber ohne die notwendige Zustimmung des Herrschers. Damit hat er Anlass zu Streitigkeiten gegeben, die noch in den zwei folgenden Generationen weiter lebten.

Nach seinem Tod wurde Litomyšl von seinem zweiten Sohn Jan Fridrich übernommen, der das Eigentum dieses Zweiges des Geschlechtes von Trauttmansdorff wesentlich vergrößerte. Er hatte eigentlich keine andere Wahl, wenn er für seine fünf Söhne und vier Töchter das notwendige Eigentum sichern wollte. In seinem Testament, das von Vermutungen und Unklarheiten begleitet, aber trotzdem anerkannt und in Grundbuch eingetragen wurde, vermachte er die Hälfte seines Eigentums, einschliesslich Litomyšl, seinem ältesten Sohn František Václav, während die übrigen Geschwister sich den Rest einteilen sollten.

František Václav (1676–1753) übernahm das Erbe im Jahr 1699. In den nächsten einigen Jahren musste er mit ernststen finanziellen Problemen kämpfen. Der Grund dieser Probleme umfasste die Notwendigkeit, seine Brüder zu bezahlen, die an Litomyšl hohe Forderungen hatten, und auch das Ansteigen der Steuern. Im Jahr 1705 konnte er das notwendige Geld für Bezahlung des Extraordinariums nicht finden und er hat nur knapp die Exekution abgewehrt. Später investierte er beträchtliche Mittel in die Verbesserung seiner Herrschaft und in die Unterstützung des Ordens

.....

³⁹ Státní ústřední archiv, SM, kart. 2388, sign. T 17/22.

⁴⁰ Státní ústřední archiv, SM, kart. 2388, sign. T 17/22.

der Piaristen, aber nur zum Preis der immer steigenden Kredite. Seine im Jahr 1729 erfolgreich abgeschlossene Bemühung um Alodisierung von Fideikomis Litomyšl sollte wahrscheinlich in Zusammenhang mit der neuen „Schuldner“ Strategie verstanden werden. In den 30er Jahren musste er noch dazu den Versuch seines jüngsten Bruders František Friedrich um Umverteilung des Eigentums abwehren.

František Václav Trauttmansdorff kann daher auf einer Seite als hervorragender Magnat der Barockzeit betrachtet werden, auf anderer Seite aber auch als geplagter Schuldner, der sich langfristig mit der Bezahlung seiner Geschwister befassen musste. Diese seine Schwierigkeiten repräsentieren eine bisher nur wenig bekannte Seite der Aristokratie der Barockperiode.

Übersetzt von B. Vančura

■ materiály

Lícní razidlo tříkrejcaru Františka kardinála z Ditrichštejna z roku 1619 s chybou v opisu

Jan Štěpán

Olomoucký biskup František kardinál z Ditrichštejna (eps. 1599–1636) je právem považován za obnovitele starého práva ražby mince, které náleželo olomouckým biskupům nejméně od 11. století, ale po počátečním období mincování přestalo být do počátku 17. století využíváno.¹ Na základě Ditrichštejnovy žádosti císaři Rudolfu II. o jeho obnovu 28. listopadu 1607, bylo mincovním privilegiem z 5. ledna 1608 znovuobnoveno a následně využíváno téměř každým biskupem až do jeho zákazu roku 1759.²

Tříkrejcar nebo také groš, je nominálem, jehož ražba je v Ditrichštejnově mincovně písemnými prameny doložena v letech 1609, 1613, 1614 a 1616, tedy hned od počátku mincování.³ List ze 7. října 1609 adresovaný Ditrichštejnem Valentinu Janušovi, knížecímu těšínskému mincmistru, který byl věnován mincování, obsahuje na konci zmínku o tříkrejcarech, které jsou právě mincovány, a také to, že budou brzy raženy i dvoukrejcare.⁴ U obou těchto nominálů jsou dochovány ražby bez letopočtu, které by snad mohly být těmito ražbami. Podle katalogu ražeb olomouckých biskupů a arcibiskupů probíhala ražba tříkrejcarů v letech 1614–1619 kromě roku 1615 a dále se zde uvádí, že existuje velké množství razidel.⁵ Zároveň to byly právě tříkrejcare, kvůli kterým byl propuštěn Ditrichštejnův mincmistr Albrecht, který zřejmě snižoval obsah zrna.⁶

V roce 1619 bylo při mincování používáno razidlo, které v opisu nese chybné písmeno Ditrichštejnova jména „DEET“ místo „DIET“, jehož použití bylo zjištěno na dvou exemplářích v soukromých sbírkách. Obě mince mají nepravidelný střížek, jedna v opise a jedna v obraze místy nedoražené. Průměr střížku prvního kusu je 18 až 19,5 mm a hmotnost 1,41 g a průměr střížku druhého kusu je 19 až 20 mm, hmotnost 1,53 g, takže v zásadě oba kusy odpovídají údajům uvedeným v katalogu.⁷ V obou případech je rub mincí typ D1 s letopočtem 619 a značkou mincmistra Hanse Pecze. Hodnota nominálu je v hladkém oválu. Na líci těchto tříkrejcarů je heraldicky

¹ SUCHOMEL, Dan – VIDEMAN, Jan: *Mincovníctví olomouckých biskupů a arcibiskupů (1608–1820)*, Kroměříž 1997, s. 19–22, 326–327.

² SUCHOMEL, D. – VIDEMAN, J.: *Mincovníctví*, s. 39, 46, 63, 285–286.

³ ŠTĚPÁN, Jan: *K počátkům mincovní činnosti olomouckého biskupa Františka kardinála z Dietrichštejna*, Numismatické listy ročník 57, č. 4/2002, s. 103.

⁴ ŠTĚPÁN, J.: *K počátkům*, s. 102. Zemský archiv v Opavě pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, karton 1840, inv. č. 4555, fol. 7r, v – „...was aber die Sorten unserer muntze es sey halbpätzen oder drei kreutzer belangett...das uns gleich dreikritzer zuemuntzen sind als zweikreutzer nur das dieselben an Schrott und Khorn sein Rechtmessigen werth haben..“.

⁵ SUCHOMEL, D. – VIDEMAN, J.: *Mincovníctví*, s. 63, 70–71.

⁶ ŠTĚPÁN, J.: *K počátkům*, s. 99, 103–104.

⁷ SUCHOMEL, D. – VIDEMAN, J.: *Mincovníctví*, s. 69.

- Líc tříkrejcaru
z roku 1619
18–19,5 mm

- Líc nedoraženého
tříkrejcaru
z roku 1619
19–20 mm

- Rub tříkrejcaru
z roku 1619
18–19,5 mm

vlevo obrácené poprsí, které má oproti nejpodobnějšímu typu D3 vyšší límec, knoflíky končí ještě nad perlovcem a vyskytují se drobné odchylky v postavení písmen opisu (například dolní serify písmen F a R se nedotýkají). Opis mezi vnějším perlovcovým kruhem a perličkovým obrazovým kruhem zní: FRANC.D.G 3 .C.A.DEET.

.....

Eine Avers-Prägestanze des Dreikreuzers vom Olmützer Bischofe, Kardinal Franz von Dietrichstein, aus dem Jahre 1619 mit einem Fehler in der Umschrift.

Von dem Anfang der Münztätigkeit im Jahre 1609, ließ der Bischof Franz von Dietrichstein auch die Dreikreuzer prägen. In dem Katalog der Münzen der Olmützer Bischöfe sind viele bekannten Varianten der Dreikreuzer, aber es zeigt sich, dass im Jahre 1619 noch eine unbekannte Form der Avers-Seite geschlagen wurde. Es handelt sich um einen Abschlag, welcher die selbe Revers-Seite hat, als die bekannten Münzen, aber auf dem Avers steht in der Abkürzung des Namens ein falscher Buchstabe E auf dem Platz von I. Das heisst, dass in der Umschrift die fehlerhafte Form DEET anstatt des richtigen DIET steht.

Deutsch vom Verfasser

Vzpomínka na Františka Cacha

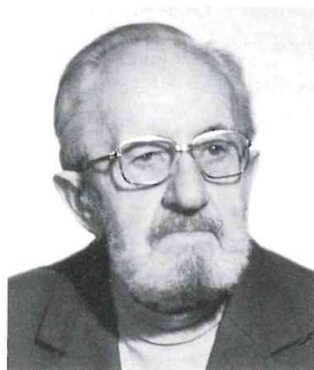
Josef Paukert

V roce 2005 jsme si připomněli dvojí výročí významného českého numismatika doc. Ing. Dr. Františka Cacha a sice sté výročí jeho narození (29. 5. 1905 v Praze) a dvacáté výročí jeho úmrtí (17. 10. 1985 v Praze).

František Cach se zajímal o numismatiku již od mládí. Do tehdejší Numismatické společnosti československé vstoupil již v roce 1923 ve svých osmnácti letech. Oborem jeho zájmu bylo české období denárové a brakteátové, kterému se věnoval nejen sběratelsky, ale i badatelsky a publikačně. Jeho technické zaměření (byl odborníkem v oboru stavby přehrad) ho přivedlo k řešení problematiky ražby denárů i brakteátů. Svých četných zahraničních cest využil k doplnění své sbírky denárů i ze zahraničních pramenů; jeho kolekce Jaromírových ražeb byla unikátní. Vyvrcholením jeho publikační činnosti byla monografie Nejstarší české mince I. – IV., Praha 1970 až 1982, zpracovaná zejména podle Fialova díla České denáry (Praha 1895) a podle Katzovy práce o počátcích českého mincovnictví (O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II., Praha 1935). Svou bohatou sbírku denárů rozprodal z rodinných důvodů ještě za svého života, ale její kartotéka opatřená i fotografiemi je v Národním muzeu.

František Cach byl v letech 1958 až 1966 předsedou Numismatické společnosti československé a v roce 1987 byl zvolen jejím čestným členem in memoriam. V letech 1976 až 1985 byl členem redakce Numismatických listů a od roku 1956 se jako člen numismatické komise podílel na vydání numismatického sborníku.

V mých vzpomínkách z konce padesátých až šedesátých let zůstává dr. Cach jako usměvavý, noblesní rádce, vždy ochotný k laskavému dobrozdání komukoliv, kdo se na něj před schůzí nebo aukcí obrátil s dotazem.

Literatura

Nohejlová-Prátová E., Předseda numismatické společnosti československé Ing. Dr. Fr. Cach šedesátníkem. NL 20, 1965, 91–92

Turek R., K jubileu Fr. Cacha. NL 30, 1975, 88–89

Hásková J., NL 41, 1986 příloha k č. 2 (nekrolog)

NL 40, 1985, příloha k č. 3

Informace členům NSČ 70–71, 1986, 5 (jeho portrétní medaile)

Bibliografie numismatických prací Františka Cacha

1939

Poznámky k denárům biskupa Vojtěcha Slavníkovce. NČČsl 15, 1939, 5–9

K denárům kněžny Eufemie. Nzpr 6, 1939, 143–146

Studie korunovačního denáru Vratislava II. a denáru Boleslava Olomouckého. Nzpr 6, 1939, 155–165

1942

K mincovní technice bojských duhovek. NČČsl 18, 1942, 5–11

1946

Denáry Boleslava II. se jménem OTTO. NL 1, 1945/46, 10–13

1947

Katalogisování numismatických sbírek. NL 2, 1947, 43–44

Znehodnocené mince. NL 2, 1947, 91

1948

Prokopův Seznam starých mincí. NL 3, 1948, 30–31

Otázka typu a varianty v numismatice. NL 3, 1948, 45–47

Komu patří nález? NL 3, 1948, 67

Kudrna O., Denáry vévody Jaromíra, připisované Oldřichovi. Publikace Musea Dr. O. Kudrny v Netolicích, Netolice 1948. Zpráva NL 3, 1948, 88

Petrtyl J., Denár knížete Bedřicha typ F XVIII– 16. Zpráva NL 3, 1948, 107

1950

Brakteátové razidlo a ražební technika doby brakteátové. NČČsl 19, 1950, 22–36

Turek R., Nálezy českých denárů jako dějinné doklady. Zpráva NL 5, 1950, 50

Dopis Dr. F. X. Cacha z 19. 5. 1950 Num. spol. čs. (polemika s K. Turnwaldem). NL 5, 1950, 71

1951

Radoměřský P., Olovená sceata z pražského hradu a příspěvek k počátkům českého mincovnictví. Zpráva NL 6, 1951, 109

1952

Radoměřský P., Peníze Kosmova věku. Zpráva NL 7, 1952, 73

1953

Příspěvek k technice ražby českých denárů. NSb 1, 1953, 44–51

1956

Gustavu Skalskému k pětašedesátinám. NL 11, 1956, 33–34

Tři nepublikované české denáry NL 1, 1956, 166–168

1958

Drobná reliéfní plastika J. T. Fischera v Brně. NL 13, 1958, 108

Uznání vědecké práce. NL 13, 1958, 123

1959

Čtyřicet let Num. spol. čs. NL. 14, 1959, 33–39

1960

Mince českého knížete Jaromíra. NSb 6, 1960, 41–60

1964

Vzpomínka na Huberta Janovského. NL 19, 1964, 188

1965

Cach F. a Procházka V., Za Miloslavem Beutlerem. NL 20, 1965, 25–27

1966

K sedmdesátinám JUDr. Kristiána Turnwalda. NL 21, 1966, 88–89

Zpráva o činnosti numismatického kroužku při Náprstkově muzeu v Praze v roce 1965. NL 21, 1966, 95

Vzpomínka na Františka Boumu. NL 21, 1966, 125

Připomínka k článku K. Turnwalda „Nový typ denárů Boleslava III“. NL 21, 1966, 180

1967

Poznámky k úvahám o chronologii nejstarších českých mincí. NL 22, 1967, 40–45

1968

Neznámý český denár z konce 10. stol. NL 23, 1968, 135–136

1970

Nejstarší české mince. Praha. I. 1970, II. 1972, III. 1974, IV. 1982

1973

K sedmdesátinám Dr. Karla Castelina. NL 28, 1973, 62–63

Jeden z pohledů na české mincovnictví ve 13. stol. In: Karel Castelin. Sborník příspěvků k oslavě jeho životního num. díla. Hradec Králové, 1973, 37–45

1974

Dosud nepublikovaný denár Oty II. Černého. NL 29, 1974, 21–22

1976

Další padělky českých denárů. NL 31, 1976, 14–16

Příspěvek k metrologii českých brakteátů. NL 31, 1976, 65–70

K třicátému výročí Numismatických listů. NL 31, 1976, 126–127

K mincovní technice doby brakteátové In: Sborník II. num. symposia. Brno 1976, 75–84

1977

Dva zajímavé moravské denáry. MNZ 14, 1977, 14–17

Nohejlová-Prátová E., Základy numismatiky. Zpráva NL 32, 1977, 87

1979

Hahn W., Moneta Radasponensis. Zpráva NL 34, 1979, 86–88

1981

Jedno významné výročí. NL 36, 1981, 28–29

Za Vladimírem Lamblem. NL 36, 1981, 91–92

1985

Zajímavý padělek české mince z 10. stol. NL 40, 1985, 39–41

1989

Opět padělky českých denárů. NL 44, 1989, 44–46

Cach F. a Hásková J., České denáry a brakteáty. Obrazové přílohy na 4. str. obálek
NL 18, 1963 až 21, 1966

Použité zkratky

MNZ	Moravské numismatické zprávy
NČČsl	Numismatický časopis československý
NL	Numismatické listy
NSb	Numismatický sborník
Nzpr	Numismatické zprávy

•••••

Erinnerung an František Cach

Die numismatischen Aktivitäten des bedeutsamen tschechischen Numismatikers Ing. Dr. František Cach (1905–1985) sind erinnert. Sein Fachgebiet war die böhmische Denar- und Brakteatenperiode.
Deutsch vom Verfasser

■ nové medaile

Třetí novoroční medaile numismatické stolní společnosti v Praze

Pražská numismatická stolní společnost vydala novoroční medailku i pro rok 2005. Z diskuze vzešel návrh vzpomenout 650. výročí korunovace římského a českého krále Karla IV. římským císařem.

Při této příležitosti je nutno připomenout, že tento významný akt nebyl v případě „Otce vlasti“ zcela přímočarý. Podstatnou výhodou pro Karla byla jeho zřejmá favorizace papežem proti dalšímu kandidátovi Ludvíku Bavorovi. Jeho protikrálem v Říši byl Karel zvolen dokonce dříve (11. července 1346) než usedl na domácí český trůn a přijal korunu českou (září 1347). Korunovace římským králem proběhla dne 26. listopadu 1346 v Bonnu. Pro malou účast říšských knížat ji však Karel musel zopakovat 25. července 1349 v tradičních Cáchách, když byl po Ludvíkově smrti uznán za krále v celém Německu. Pak se už mohl připravovat na svou římskou korunovační jízdu. V doprovodu vojska nejprve absolvoval v Miláně na svátek Tří králů (6. ledna) roku 1355 korunovací železným lombardským diadémem a teprve následně o velikonoční neděli 5. dubna téhož roku byl v římské bazilice sv. Petra korunován císařem Svaté říše. Jedinou vadou tohoto triumfu byl fakt, že mu císařskou korunu nenasadil na hlavu sám papež, nýbrž pouze kardinál-legát Pierre de Colombiers. Posledním podobným slavnostním aktem byla korunovace na krále arelatského dne 4. července 1365 v Arles, kterou se Karel symbolicky hlásil k nárokům na francouzskou část impéria. Historickou zajímavostí na této události bylo, že se ve zdejší korunovační katedrále po slavnosti konal tradiční tanec maškar. Zbožného Karla tento jistě zajímavý rituál ale pobouřil natolik, že jej jednou provždy zakázal.

Císařskou funkci bral Karel velmi vážně, což dokládá vypracování základního zákoníku pro Říši (Zlaté buly Karla IV.) v letech 1355–1356. Jeho hlavní ustanovení zůstala v platnosti až do zániku Svaté říše římské roku 1806. Karlem prosazená ústavní listina např. stanovila, že pro řádnou volbu římského císaře stačí prostá většina kurfiřtů, a zároveň stanovovala, že papež musel volbu brát pouze na vědomí, a ztratil právo do volby významněji zasahovat.

Hlavním námětem rubní strany novoroční medaile se stala tzv. říšská koruna Karla Velikého. Tato byzantská práce pochází až z počátku 11. století, přesto po dlouhou

dobu zůstala symbolem římských a později římsko-německých císařů. Dnes je vystavena v pokladnici rakouských císařů ve vídeňském Hofburgu, kde zůstala po posledním římsko-německém císaři Františku II, který se pak stal prvním rakouským císařem se jménem František I.

Třetí novoročenka pražské numismatické stolní společnosti byla ražena ve stejných parametrech jako obě předchozí, se kterými má opět shodnou lícni stranu nesoucí jména členů vydávající společnosti. Autorem jejího rubu je opět Vladimír Oppl a razila ji jako v předchozích případech firma Triga.

Popis:

Líc: Písmena PF, od nichž se v pravotočivém víru rozchází 12 paprsků, ve kterých jsou jména členů stolní společnosti (Michal Burian, Jiří Fridrichovský, Vladimír Haniбал, Jiří Chlapík, Luboš Král, Michal Mašek, Zdeněk Petrů, Martin Rozhoň, Jan Svoboda, Pavel Vojtíšek, Karel Zabilanský, Vladimír Zavázal), opis: IN NUMMIS VERITAS.

Rub: Mírně šikmý čelní pohled na tzv. říšskou korunu, opis: 650. VÝROČÍ KORUNOVACE KARLA IV. CÍSAŘEM ŘÍMSKÉ ŘÍŠE+V ŘÍMĚ 5.4.1355+. Pod korunou vlevo dole sign. OPPL.

Průměr 30mm, raženo bylo 39ks ze stříbra, 80ks z mosazi a 12ks z mědi.

Třetí novoroční medaile 2005 Pražské numismatické stolní společnosti byla ražena pouze pro její členy jako darovací přátelům a je neprodejná.

Z. Petrů

■ drobné zprávy

František Herites a numismatika

Absolvent studia farmacie **František Herites**
(27. 2. 1851 Vodňany – 19. 1. 1929 Praha)

převzal roku 1883 po svém otci lékárnu ve Vodňanech, kterou vedl – s přerušením v roce 1893, kdy se s rodinou neúspěšně pokusil založit novou existenci v USA – do roku 1896; tehdy musel zadlužený podnik prodat a odstěhovat se do Prahy. Již od poloviny 80. let 19. století byl proslulý jako autor románů a povídek, odehrávajících se sice převážně v maloměstském prostředí (*Tajemství strýce Josefa, Maloměstské humoresky* a další), ale podložených jeho zkušenostmi (studium a praxe v zahraničí, cesty) a širokým rozhledem.

Toto období Heritesova vodňanského působení (žil tam později znovu na sklonku života) vyvrcholilo v letech 1892–1896, kdy byl starostou města. V této funkci 2. února 1895 zahajoval na radnici okresní národopisnou výstavu a prohlásil, že exponáty jsou zárodkem budoucího městského muzea. Ačkoliv expozici uspořádal až roku 1904 učitel Haštal Mostecký, již v letech 1895–1896 nashromáždil Herites se zbývajících dvěma členy „vodňanského literárního trojlístku“ Juliem Zeyerem, jenž ve Vodňanech žil v letech 1887 až 1899, a místním notářem a básníkem Otakarem Mokřým množství sbírkových předmětů, mezi nimiž byly nepochybně také mince a medaile.

Tento počáteční vklad vodňanských literátů do fondu městského muzea ve Vodňanech dnes nelze identifikovat, neboť jak část sbírek, tak veškerá předchozí evidence se ztratila po roce 1938, kdy byly místnosti muzea uvolněny pro české gymnázium, evakuované po Mnichovu z Prachatic do Vodňan. Nepochybně rovněž pouhé torzo zůstalo z Heritesovy soukromé numismatické sbírky, která byla do vodňanského muzea předána z jeho pozůstalosti. Do dneška se z ní dochovalo jen osm bronzových medailí, převážně ražeb České akademie pro vědy, umění a slovesnost, které jsou zajímavým dokladem numismatického zájmu další z osobností naší kulturní minulosti.

O. Kolář

■ nové peníze

Plán emise pamětních stříbrných mincí v letech 2006–2010

Rok	Datum výročí		Název	Emise
2006	23.2.	250 200	* František Josef Gerstner Zahájení výuky na Pražské polytechnice	22. 2. 2006
	31. 3.	150	Založení Střední umělecko průmyslové školy sklářské v Kamenickém Šenově	29. 3. 2006
	1.7.	500	+ Matěj Rejsek	21. 6. 2006
	4.8.	700	Vymření Přemyslovců po meči Václavem III.	26. 7. 2006
	25.9.	100	* Jaroslav Ježek	20. 9. 2006
2007		550	Založení Jednoty bratrské	březen 2007
	9.7.	650	Položení základního kamene Karlova mostu	červen 2007
	23.9.	100	* Jarmila Novotná	září 2007
	4.10.	50	Vypuštění první umělé družice Země	říjen 2007
2008	4.2.	200	* Josef Kajetán Tyl	leden 2008
	11.3.	100	+ Josef Hlávka	březen 2008
	6.6.	150	* Viktor Ponrepo	květen 2008
	5. 7.	100	Založení Národního technického muzea	červen 2008
	8.11.	100	Založení českého hokejového svazu	listopad 2008
2009	únor	-	Mistrovství světa v klasickém lyžování	únor 2009
	6.4.	100	Dosažení severního pólu	duben 2009
	22.8.	400	+ Rabi Jehuda Löw	srpen 2009
	bez	400	Formulovány první dva Keplerovy zákony	listopad 2009
2010	bez	600	Sestrojení Staroměstského orloje	březen 2010
	14.7.	150	* Alfons Mucha	červen 2010
	1.9.	700	Nástup Jana Lucemburského na trůn + Sňatek Jana Lucemburského s Eliškou Přemyslovnou	září 2010
	3.11.	100	* Karel Zeman	říjen 2010

Termíny emisí jsou orientační a mohou být dle potřeby změněny.

• Technické parametry

Hodnota v Kč	Hmotnost v g	Složení mincovního kovu v dílech		Průměr v mm
		Ag	Cu	
200	13	900	100	31

P. Šimek

Plán emise pamětních zlatých mincí v letech 2006–2010

• Tematické zaměření – „Kulturní památky technického dědictví“

<i>Rok</i>	<i>Nominál</i>	<i>Název</i>	<i>Emise</i>
<u>2006</u>	2500 Kč	Národní kulturní památka papírna Velké Losiny	10. 5. 2006
	2500 Kč	Národní kulturní památka Klementinum v Praze (observatoř)	září 2006
<u>2007</u>	2500 Kč	Kulturní památka Ševčinský důl Příbram – Březové Hory	duben/květen 2007
	2500 Kč	Národní kulturní památka vodní mlýn ve Slupi	září 2007
<u>2008</u>	2500 Kč	Národní kulturní památka řetězový most ve Stádlci	duben/květen 2008
	2500 Kč	Kulturní památka pivovar Plzeň	září 2008
<u>2009</u>	2500 Kč	Kulturní památka zdymadlo na Labi pod Střekovem	duben/květen 2009
	2500 Kč	Kulturní památka větrný mlýn v Ruprechtově	září 2009
<u>2010</u>	2500 Kč	Kulturní památka hamr v Dobřívě	duben/květen 2010
	2500 Kč	Národní kulturní památka důl Michal Ostrava	září 2010

Termíny emisí jsou orientační a mohou být dle potřeby změněny.

• Technické parametry mincí

<i>Hodnota v Kč</i>	<i>Hmotnost v g</i>	<i>Složení mincovního kovu Au</i>	<i>Průměr v mm</i>
2500	7,777	999,9	22

P. Šimek

■ osobní zprávy

Jubileum Jarmily Háskové

První dáma české numismatiky, paní PhDr. Jarmila Hásková, CSc., ještě donedávna vedoucí numismatického oddělení Národního muzea, měla letos v lednu narozeniny. Již před dvaceti lety oceňovali její práci dr. R. Turek (NL 1, 1986, s.174n), u příležitosti šedesátin vysoce zhodnotili činnost a dílo dr. Háskové univ. prof. F. Kavka (NL 51, 1996, s. 180n) a akad. sochař M. Vitanovský (NL 51, 1996, s.184n). Jejím pětadesátinám bylo pak věnováno dvojčíslo Num. listů 56, 2001. K letošnímu jubileu znovu oceňovat obecně známý přínos dr. Háskové k hospodářským dějinám a české numismatice vsutku netřeba. Stále dál pracuje a v současné době připravuje do tisku publikaci o denárovém nálezu z Hradce Králové. Ostatně ocenění se dostalo jubilantce i jinak. Přední čeští medailéři vytvořili její medailony: v r. 1989 Marie Uchytlová, r. 1996 Josef Hvozdenický a letos Vladislav Mašata. Jaká je vlastně dr. Hásková, erudovaná vědecká pracovnice v oblasti hospodářských dějin a numismatiky? Velmi svědomitá, důsledná, s rozsáhlými vědomostmi a velkými zkušenostmi, plná mimořádné energie. Své pedagogické schopnosti uplatňovala v přednáškách na univerzitě v Praze a stále ještě uplatňuje v uměleckých i dalších odborných školách. V pořadech českého rozhlasu a televize ukázala svůj talent k popularizaci českých dějin i zpřístupnění

pokladů z depozitářů Národního muzea, kde pracuje od dokončení vysokoškolských studií. V osobním styku je přívětivá a trpělivá, vždy ochotná pomoci a dobře poradit. Potvrzují to dlouhé řady návštěvníků, kteří za ní přicházeli a přicházejí se svými badatelskými a sběratelskými problémy. Proto má mnoho přátel, mezi nimiž nechybí cizinci ze západu i východu Evropy a představitelé nejrozličnějších vědních i uměleckých oborů.

Ale ještě jeden pohled – muzejní. Velikou práci a námahu znamenala po roce 1990 restituce majetku, mincí a medailí, jež přišly v padesátých letech jako konfiskáty do Národního muzea, a které byly dr. Háskovou z titulu jejího funkčního zařazení v naprostém pořádku vráceny majitelům, převážně církevním organizacím.

Dále je nutno zdůraznit péči a starostlivost dr. Háskové o rozšíření numismatické sbírky Národního muzea. Je výhradně její zásluhou, že Národní muzeum dostalo darem od p. Václava A. Měřičky jeho proslulou sbírku řádů a vyznamenání, oceňovanou asi na 22 milionů Kč. Podobně byla darem získána kolekce ruských medailí, žetonů a svátostek ze 17. a 18. století od dr. F. Kautmana. Krásná intarzovaná mincovní skříňka českého vlastence a numismatika P. V. Lichtblaua byla také darem Národnímu muzeu, který dr. Hásková iniciovala. Po zdoluhavém jednání se jí podařilo získat od ministerstva kultury ČR i potřebnou finanční hotovost na nákup nejcenější části unikátní ruské sbírky starožitníka A. Prokopa a na základě dlouholeté spolupráce s Asociací umělců medailérů vytvořit v Národním muzeu jednu z hlavních sbírek moderní české medaile u nás. A ještě něco, čemu dr. Hásková věnovala téměř třicet let nepřetržité práce, starostí a úsilí. Byla to redakce časopisu Numismatické listy, které se podle dopisu vydavatele z 13. prosince 2005 staly za jejího působení renomovaným numismatickým periodikem.

To vše a ještě více je dr. Hásková, „*prima donna in arte numismatica*“.

Přeji Vám, paní doktorko, stejně jako vaši spolupracovníci a přátelé hlavně hodně zdraví, pohodu a klid k další úspěšné práci.

J. Horáček

MUDr. Josef Roušal jubilující

Dne 10. listopadu oslaví své 70. narozeniny místopředseda českobudějovické pobočky naší společnosti, pan MUDr. Josef Roušal.

Rodák z Tábora se po studiu medicíny zaměřil na psychiatrii a jí se pak věnoval dlouhá léta. Svůj zájem o numismatiku začal realizovat v České numismatické společnosti, jejímž členem se stal už před více než čtvrt stoletím, v roce 1980. Zaměřil se na grošové období a stal se znalcem zvláště tehdejších drobných mincí. Své poznatky nejen z tohoto oboru pak uplatnil v několika desítkách přednášek pro členy pobočky.

V českobudějovické pobočce naší Společnosti prošel různými funkcemi, nejdéle však je místopředsedou pobočky, kterou reprezentuje. Několik let působil také v ústředním výboru České numismatické společnosti.

Za všechnu vykonanou práci mu právem náleží dík a přání pevného zdraví a neutuchajícího elánu do mnoha dalších let.

J. Chvojka

Zemřel Milan Kudrnáč

Ing. Milan Kudrnáč zemřel 21. září 2005 ve věku 69 let. Byl dlouholetým aktivním členem výboru pobočky ČNS v Pardubicích a jedním z hlavních organizátorů života pobočky. Svou sběratelskou lásku rozdělávat mezi numismatiku a filatelii. Budeme na něj vzpomínat jako na dobrého, laskavého a poctivého člověka, vždy ochotného pomoci svým přátelům, bez ohledu na svůj volný čas.

Pobočka ČNS Pardubice

Odešel Josef Mrštík (27. 4. 1938 – 17. 12. 2005)

V závěru roku 2005 utrpěla Česká numismatická společnost vážnou ztrátu v odchodu svého člena Josefa Mrštíka.

Josef Mrštík, narozený 27. dubna 1938 v Praze, byl sběratelské veřejnosti

velice dobře znám. Jako funkcionář ČNS (byl jednatelem Společnosti v letech 1987–1993 a 1994–1998) velmi často navštěvoval pobočky ČNS, jednal s činovníky poboček, mnohdy při jejich aukcích i lícitoval (např. v Kladně). Jeho kladný vztah k numismatice byl vyjádřen i soukromým vydáním medaile k 60. narozeninám v roce 1998 (autor Ladislav Kozák).

Ke sběratelství přišel velice záhy. Přes sbírání různých předmětů se jeho zájem časem specifikoval v oblibě k medailím, hlavně s motivy numismatickými, hudebními a dopravními. Toto se projevilo i v jeho publikační činnosti. Z jeho pera vzniklo mnoho článků o různých medailích, jako spoluautor s Martinem Foukalem se podílel na pokračováním soupisu medailí ČNS: 80 let České numismatické společnosti, který vyšel v roce 1999.

Josefa Mrštíka si můžeme připomenout i jako skvělého houslistu (v letech 1972–76 vystudoval konzervatoř). Spolu se Zdeňkem Petráněm při oslavách ČNS doplňovali a oživovali tyto oslavy krátkými hudebními vložkami, hlavně z díla Dvořáka a Martinů.

Svým odchodem ztrácíme v Josefu Mrštíkovi nejenom numismatika, znalce medailí, ale i přítele. Nikdy neodmítl jakkoli pomoci či poradit, podpořit i zajistit nebo zorganizovat cokoli. Zůstává nám po něm prázdné místo nejenom mezi přáteli, ale i v našich srdcích.

M. Foukal

Zemřel ing. Luděk Hausdorf

• • • • •

Na samém konci ledna 2006 zemřel po dlouhé chorobě ing. Luděk Hausdorf (* 24. května 1925 v Praze – 25. ledna 2006 v Praze), dlouholetý člen České numismatické společnosti a její funkcionář.

Do spolkového života vstoupil tento korektní a věcný komerční inženýr v 60. letech 20. století. Předmětem jeho sběratelského zájmu byla měna Československé republiky a Balkánu v době novověku. Jeho odborné znalosti ekonomického a historického vývoje příslušné doby byly pro to předpokladem a později se staly východiskem k napsání publikace s přítelem Josefem Kounovským – *Cizí mince platné na území Československa v letech 1918–1945* (ČNS, Praha 1986, 149 str.).

V ústředí České numismatické společnosti pracoval ing. Luděk Hausdorf od 70. let. Své profesionální znalosti uplatnil nejprve jako člen revizní a hospodářské komise ÚV ČNS a od poloviny roku 1979 ve funkci sekretáře,

• Ing. L. Hausdorf na přednášce
v Národním muzeu roku 1987
foto V. Dvořáková

kterou vykonával k plné spokojenosti členské základny až do roku 1987. Je třeba zdůraznit, že se jako sekretář ČSN zasloužil o plynulou a mimořádně dobrou spolupráci s Národním muzeem i dalšími státními institucemi. Byl spolehlivým a obětavým spolupracovníkem, na jaké se nezapomíná.

J. Hásková

■ literatura

JOSEF HVOZDENSKÝ:

Obrazy – grafika – medaile

/ Dauphin Praha 2005, 200 str.

• • • • •

Na konci roku 2005 spatřila světlo světa monografie jednoho z našich nejvýznamnějších výtvarníků – medailérů, akademického malíře Josefa Hvozdenského. Protože se stále nenacházel autor z řad našich uměleckých kritiků, přistoupil k sestavení monografie umělec sám. Na úvod za autorovou biografií byly zařazeny tři kratší studie z per našich předních kunsthistoriků Františka Dvořáka, Václava Procházky a Jiřího Karbaše. Tři pohledy na uměleckou tvorbu Josefa Hvozdenského nebyly psány ve stejné době, jedno ale mají společné – obdiv k umělcově medailérské tvorbě, zejména pak ke způsobu užití písma na medailích a plastikách. Autobiografie a stať F. Dvořáka jsou uvedeny i v angličtině, francouzštině a němčině, což upomíná na umělcovo evropské renomé.

Obrazová část přináší na 145 stranách kvalitní barevné a černobílé reprodukce od olejových maleb, monotypů, kreseb, linorytů až po monumentální mozaiky, reliéfy a plakety. Chybí snad jen ukázky užitého umění – plakáty, etikety z období rané tvorby a ukázky státních vyznamenání, které, jak známo, přivedly Josefa Hvozdenského k medailérské tvorbě. Největší prostor je vyhrazen medailím, jejichž výběr byl proveden tak, aby dokumentoval celou škálu umělcových tvůrčích poloh od mistrného využití písma jako kompoziční složky

V textu vnitřní strany přebalu stojí, že monografie si klade za cíl představit dílo Josefa Hvozdenského v celé jeho šíři a mapuje převážnou část jeho umělecky plodného a bohatého života. Lze než konstatovat, že se tento záměr vydařil a monografie snese srovnání s nejlepšími podobnými publikacemi vydanými v poslední době.

Pelhřimov 2005, 191 str., 306 vyobr.

Precizní zpracování publikace o medailérském díle Josefa a Zdeňka Šejnostových je zárukou, že bude zdrojem nových poznatků nejen pro širokou sběratelskou základnu, ale také pro naši odbornou veřejnost. Proto je třeba pochválit jak autora, tak Muzeum Vysočiny v Pelhřimově za jejich nevšední vydavatelskou aktivitu.

■ výstavy
Královská mincovna
v Jáchymově otevřena

Počátkem léta 2005 byla po dlouhé době opět otevřena stálá expozice v budově **Královské mincovny** v Jáchymově. Péči správce objektu, tj. Krajského muzea Karlovy Vary, o.p., byla zpřístupněna celá budova. Náročná rekonstrukce, úpravy a výstavba expozice stály mnohé úsilí i finanční prostředky a věc

se povedla zejména díky zápalu ředitele muzea mgr. J. Batíka i celého kolektivu muzea. Kromě geologické, archeologické, etnografické a historické části (včetně připomenutí smutně proslulých pracovních táborů z padesátých let) byla otevřena i numismatická expozice.

Cílem této expozice je připomenout slávu jáchymovské mincovní tradice, ale i českého (a československého) mincovnictví vůbec. Tato část muzea je umístěna v přízemí východního křídla budovy ve dvou sálech. První místnost ve třech vitrínách a na pěti panelech podává přehled středověkého českého mincovnictví, připomíná předchůdce jáchymovského tolaru a zejména představuje nejslavnější etapu jáchymovského mincování, tj. 16. století. Větší rohový sál pak v pěti vitrínách, dvou pultových vitrínách a na šesti panelech přibližuje mincovnictví v Jáchymově v 17. století (včetně připomenutí pozdějších jáchymovských výtežkových tolarů z pražské mincovny) a dále podává stručný přehled českého mincovnictví v 18. a 19. století až do ukončení ražby v pražské mincovně roku 1856 a také mincovnictví Československé republiky od počátků až po rozpad společného státu v roce 1992 (jen oběžné mince bez pamětních). Etapa rakousko-uherského, resp. rakouského mincování od zahájení ražby mincí rakouského čísla, není zmíněna, neboť mince se vyráběly mimo české země. Mince jsou umístěny v jednoduchých prosklených vitrínách vždy s příslušnou shrnující popiskou a doprovodným obrazovým materiálem. Na doprovodných panelech jsou stručné, leč výstižné texty provázející historii českého mincování od nejstarších dob po nedávnou minulost, jsou tu mapy mincoven českého státu, názorné obrázky mincovní výroby i kresby mincovních značek všech jáchymovských mincmistrů. Kromě tohoto je ve dvou pultových vitrínách a doprovodném panelu připomenuta slavná doba krušnohorského renesančního medailérství (morové tolar, portrétní i biblické medaile aj.)

Celkem je v expozici prezentováno na 250 mincí v různých nominálech (od denárů a haléřů po tolar a dvoutolary) a 40 medailí.

Autorem expozice je dr. M. Hus ze Západočeského muzea v Plzni, výtvarná koncepce i realizace je dílem Studia DIX z Karlových Varů – Staré Role. Na poslední chvíli realizaci expozice zkomplikovala restituce tzv. tepelské sbírky – pro výstavu bylo počítáno s řadou mincí z numismatické sbírky býv. kláštera v Teplé (donedávna uložené v karlovarském muzeu), které musely být narychlo nahrazeny jinými mincemi převážně z fondů ZČM nebo ze soukromé sbírky. Královská mincovna v Jáchymově je sice vybavena nadstandardním zabezpečením a bezpečnostní signalizací, přesto je značná část expozice realizována pomocí galvanoplastických postříbřených kopií, které postupně nahradí snad všechny mince a medaile.

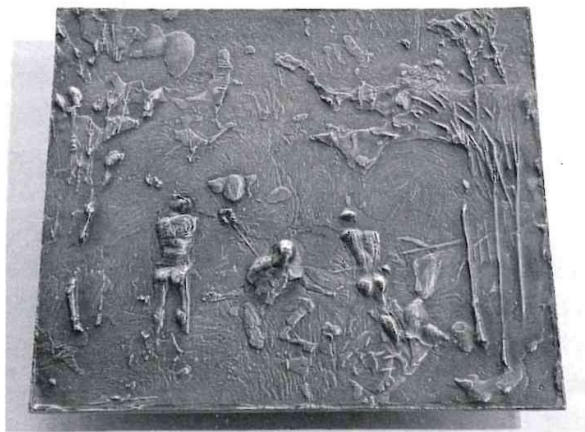
Slavnostní otevření celé Královské mincovny proběhlo 28. května 2005 při příležitosti tzv. Jáchymovského pekla (vzpomínková slavnost bývalých politických vězňů z jáchymovských koncentráků) a účastnila se celá řada významných hostů, např. předseda Senátu P. Sobotka, ministři M. Šimonovský, C. Svoboda a F. Bublan, náčelník Generálního štábu AČR genpor. P. Štefka, karlovarský krajský hejtman J. Pavel, starostka Jáchymova Z. Fiedlerová a mnoho různých senátorů, poslanců, zastupitelů, vyšších i regionálních úředníků, muzejníků a ovšem i mnoho návštěvníků z řad nejširší veřejnosti. Královská mincovna v Jáchymově je otevřena v běžných termínech jako každé muzeum a v následujících letech bude expozice průběžně obměňována a doplňována.

M. Hus

Milada Othová v Kremnici

Kremnické Múzeum mincí a medailí sprístupnilo v rámci novej numizmatickej expozície výstavný kabinet. Tvoria ho dve miestnosti s vitrínami a závesným systémom. Prvými dielami prezentovanými v týchto priestoroch boli medaily, reliéfy a drobné plastiky Milady Othovej. Vernisáž pod názvom „Tvar významu“ sa za účasti autorky uskutočnila

• V poledním lese, 1990 / litý bronz,
230 x 265 mm / foto archiv autorky

12. 9. 2005, výstava trvala pět týždňov. Inštalačne sa na nej okrem umelkyne podieľala i jej dcéra Markéta Othová a kurátorka múzea Mgr. Janka Kolláriková, ktorá výstavu otvárala. Milada Othová nevystavovala v Kremnici po prvý raz. V roku 1988 bola účastníčkou tunajšieho I. Medzinárodného sympózia razenej a liatej medaily a o rok neskôr vystavovala a získala cenu na II. Medzinárodnom kvadriénale medailí v Kremnici. Jej práce boli tiež súčasťou ďalších výstavných podujatí. V roku 1991 to bola v Kremnici reprízovaná pražská výstava „České dejiny na medaile a plakety“ a v roku 1995 putovná medzinárodná výstava „Bronzový trojuholník“ predstavujúca výsledky troch medailérskych sympózií (Kremnica, Uherské Hradište a Nyíregyháza). Autorka je členkou skupiny Trojkolka (Othová, Vitanovský, Vlach), ktorá sa po prvýkrát verejnosti predstavila výstavou v roku 1996 práve v Kremnici.

Výstava „Tvar významu“ je prvou samostatnou výstavou Milady Othovej v tomto stredovekom banskom meste. Viažu ju k nemu spomienky i priateľstvá k ľuďom, ktorí ju majú radi a obdivujú ju umelecky i ľudsky. Mgr. Janka Kolláriková to pri otvorení výstavy vyjadrila takto: „Bolo to moje dávne želanie, opäť po rokoch pripomenúť krehkú talentovanú sochárku a jej jemné, éterické, no duchovne silné diela ponúknuť kremnickej kultúrnej verejnosti. Prostredníctvom medailí, plakiet, reliéfov a plastík, v razenej podobe a liatom bronze na

stratený vosk alebo piesok, rozpráva príbehy o človeku a prírode. Modeluje portrét, postavu, krajinu formou ich priznania, naznačenia alebo ukrytia im vlastných, či autorkou pochopených a neustále hľadaných, tajomstiev života.“

Výtvarné diela sochárky sú zastúpené nielen v zbierkach českých múzeí a galérií, ale aj v zahraničných špecializovaných múzeách, napr. Muzeu Sztuki Medalierskej vo Wroclawi, Vároši galérii v Nyíregyháze, Centre Dantesco v Ravene, British muzeu v Londýne a samozrejme v kremnickom Múzeu mincí a medailí.

N. Vitanovská

Výstava medailí a grafik Karla Zemana ve Slavkově

• • • • •

Výstavu Karla Zemana v galérii slavkovského zámku usporiadalo Historické muzeum ve Slavkově. Byla zahájena 21. 7. 2005. Důstojné zámecké prostrední podpořilo slavnostní atmosféru velkolepé vernisáže. Hudební produkce, projevy, malou vojenskou přehlídku a dekorování mistra Zemana, to vše jsme mohli shlédnout v podloubí zámeckého nádvoří. Slavnostně byl pokřtěn „Sekáč Murat“, nejnovější, ale bohužel také poslední kniha nedávno zesnulého spisovatele Oldřicha Klobase. Nikdo z tehdy přítomných netušil, že je to jedna z posledních příležitostí k setkání s touto výjimečnou a všestrannou osobností.

Zámecká galerie ustrojená do tlumených pastelových barev dává vynikajícím způsobem zazářit vystavovaným exponátům. K zhlédnutí jsou ražené medaile, grafické listy, ilustrace, návrhy na známky, vydané známky na obálce prvního dne. Přehlídka Zemanovy tvorby je zaměřena na oslavu 200. výročí bitvy, napoleonskou éru a město Slavkov. Premiéru tu měly dvě aktuálně ražené medaile.

„Bitva tří císařů 1805–2005“

Av.: tři medailony císařů zakomponované v bitevní scéně, uprostřed 1805/2005, dole opis SLAVKOV BITVA TŘÍ CÍSAŘŮ

Čestné místo nahoře zaujímá medailon vítěze; lehce degradující nádech má umístění medailonů Alexandra I. a Františka II.: ocitají se v dolním okraji v šikmé poloze a vzájemně se překrývají. Strnulé portréty nedotknutelných vladařů kontrastují s bojovou scénou, která dynamicky vyplňuje prostor mezi medailony. Zachycuje bouřlivou šarvátku lehké jízdy, z obvodu medaile se vynořují další jezdcí, vztyčené a zkřížené šavle, běžící koně, rozvláté kabátce vojáků umocňují dramatickosti zobrazeného děje.

Rev.: prapory zúčastněných armád, mezi nimi bitevní výjev.

Revers medaile otevírá divadelní scénu. Prapory znepřátelených vojsk jsou v opozici, rámuji jeviště jako rozevřená opona, na něm se pak odehrává válečné drama. Výjev z bitevního pole zachycuje proti sobě nastupující armády pěšáků, v napjatém okamžiku těsně před střetem; malá šarvátka v popředí už probíhá, ale rozhodující boj ještě nenastal. V samém středu kruhové plochy běží kůň, nese na svém hřbetě první oběť dramatu. Jezdec je právě zasažen kulkou, s hlavou zvrácenou vzad, náhle zbaven života symbolizuje všudy přítomný zmar a zkázu.

Medaili vydala a razila Česká mincovna Jablonec n. Nisou, 500ks tombak v provedení PROOF, průměr 50mm, 200ks zlato a 10ks stříbro, průměr 37mm.

Druhá, mladší z dvojice novinek je medaile

„200. výročí slavkovské bitvy“

Av.: Na aversu medaile se vyjímá netradiční jezdecký portrét Napoleona, za ním seřazené vojsko.

Důmyslná kompozice kruhové plochy je inspirována obrazy starých mistrů. Hrdý vojevůdce s pevně upřeným zrakem a sevřenými rty shlíží s koňského hřbetu, jeho pravice v rozmáchlém energickém gestu vydává povel. Levá ruka třímající uzdu je v prodloužení osy, kterou udává karé v pozadí. Jezdec i kůň sdílí situaci, shodně pootočená hlava, stejně zacílený pohled, půvabná koňská šíje, kterou kopíruje opis NAPOLEON, koresponduje s linií dvourohého klobouku, měkce zvlněný okraj vojenského kabátce a ostatní zdobné detaily, to vše propůjčuje celému výjevu osobitou eleganci. Na seřazené vojsko nahlížíme z vyvýšené pozice, z velitelského nadhledu. Dokonale zformovaný velký čtverec praporů pokračuje až na pomyslný obzor, představuje ohromnou masu bojovné síly, slovy samotného Napoleona „nejkrásnější armádu, jakou kdy Evropa viděla“.

Rev.: Průhledem překřížených šavlí vidíme šarvátku lehké jízdy francouzského myslivce a ruského husara, jejich obnažené šavle jsou shodně zkřížené přesně tak, jak můžeme vidět na preferovaném detailu. V dolním okraji SLAVKOV / AUSTERLITZ.

• 200. výročí slavkovské bitvy / Karel Zeman, 2005 / 40 mm

Prezentované dílo je mimořádně sugestivní, fascinující pro každého pozorovatele se základní vnímavostí. Precizní Zemanova tvorba, v níž panuje uměřený řád, dává ztvárněnému hluboký smysl a my jej můžeme plně sdílet. Seznámit se, poznat a těšit se z umění Karla Zemana představuje významnou složku bohatství našeho života.

Karel Zeman – medailér
a grafik / Výstava
v Moravském zemském
muzeu

Vlídne brněnské babí léto poskytlo zářivou slunečnou kulisu programu vernisáže, která se konala ve venkovních prostorách Biskupského dvora. Úvodní slovo patřilo řediteli Morav-

Jisté námětové odlehčení ve srovnání s válečnými motivy přináší lité medaile v temných jemně zlatistých odstínech. V mnohém čerpají z „Labyrintu světa“. Mají zaostřeno na mezilidské vztahy, jimž se „Ráj srdce“ na hony vzdaluje. S ironickým nadhledem, vhodně užitým sarkasmem autor pohlíží na „Svazek manželský“. Nepříliš optimisticky, zato však vtipně se zaobírá věčným tématem „muž a žena“. Pchlíví muži coby svárliví „Kohouti“, lehkomyšlné ženy obdařené „Brýlemi mámení“, všichni pak ovlivnění vrtkavou „Štěstěnou“ neuvážlivě volí „Masky“, jimiž zastírají své opravdové cítění a přitom nedbají následků svého konání – „Nebe-pekló“?

Svoji předběžnou přihlášku přednášky nebo pasivní účasti zašlete do 30. 6. 2006 na adresu: Ing. Jan Štefan, CSc., MARQ., nám. Msgre Šrámka 6, 702 00 Ostrava, fax: 595 136 589, email: jan.stefan@marq.cz.

● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ●

T. Kolník: Zlato v archeologických nálezochoch z praveku a včasnej doby dejinnej na Slovensku – E. Kolníková: Keltské mincovníctvo na Slovensku – vrchol peňažno-historického vývoja pred zlomom letopočtu – E. Minarovičová: Rímske a byzantské mince v peňažnom obehu na Slovensku – J. Hunka: Denárové mincovníctvo v 11.–15. storočí – A. Fiala: Z dejín bratislavských mincovní – K. Zozuláková: Košická mincovňa – V. Husák: Kremnická mincovňa a jej mincovňa. Unikátne pamiatky architektúry priemyselného dedičstva – J. Hunka: Falšovanie mincí na Slovensku počas 11. až 17. storočia – Z. Šustek: Kovové a papierové platidlá na Slovensku v rokoch 1750–2001 – Z. Šustek: Technická a výtvarná stránka platidiel na Slovensku v rokoch 1750–2001 – M. Mazúr: Tlač slovenských papierových peňazí a razba mincí v rokoch 1939–1945 – D. Kianička: Úrad apoštolského syndika pri kremnickom františkánskom konvente – I. Mrva: Kostolné pokladnice v 18. storočí ako predchodca verejných peňažných ústavov – P. Martuliak: Vznik a vývoj slovenského ľudového peňažníctva do roku 1918

Friedrich Edelmayer – Maximilian Lanzinner – Peter Rauscher (Edd.): Finanzen und Herrschaft. Materielle Grundlagen fürstlicher Politik in den habsburgischen Ländern und im Heiligen Römischen Reich im 16. Jahrhundert (= Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung; Bd. 38), München: Oldenbourg 2003, 319 s.

G. Pálffy: Der Preis für die Verteidigung der Habsburgermonarchie: Die Kosten der Türkenabwehr in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts – P. Rauscher: Kaiser und Reich. Die Reichstürkenhilfen von Ferdinand I. bis zum Beginn des Langen „Türkenkriegs“ (1548–1593) – I. Kenyeres: Die Finanzen des Königreichs Ungarn in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts – B. Chocholáč a T. Sterneček: Die landesfürstlichen Finanzen in Mähren in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts – U. Schirmer: Die Finanzen im Kurfürstentum Sachsen (1553–1586) – P. Vorel: Landesfinanzen und Währung in Böhmen: Finanz- und Münzpolitik im Spannungsfeld von Ständen und Königtum während der Regierung Ferdinands I. und Maximilians II. – J. Zangerl: Die Bedeutung des Salzamts Wien für die landesfürstlichen Finanzen in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts – R. Hildebrandt: Der Kaiser und seine Bankiers. Ein Beitrag zum kaiserlichen Finanzwesen des 16. Jahrhunderts – S. Hödl a B. Staudinger: Ob mans nicht bei den juden [...] leichter und wolfailer bekommen müege? Juden in den habsburgischen Ländern als kaiserliche Kreditgeber (1520–1620) – M. Cramer-Fürtig: Finanzkontrolle durch Rechnungsprüfung im Herzogtum Bayern. Zur Normierung der amtlichen Buchführung in der Frühen Neuzeit – M. Lanzinner: Finanzen in den habsburgischen Ländern und im Heiligen Römischen Reich am Beginn der Neuzeit. Zusammenfassung der Beiträge.

Delectat et docet. Festschrift zum 100jährigen Bestehen des Vereins der Münzenfreunde in Hamburg. Ed. Manfred Mehl, Hamburg 2004, 427 s.

M. Mehl: 100 Jahre Verein der Münzenfreunde in Hamburg 1904–2004 – R. Wiechmann: Karolingische Denare aus Bardowick – Münzumlauf an der nördlichen Peripherie des Frankenreichs – M. Mehl: Stade oder Hamburg? Neue Erkenntnisse zur Brakteatengruppe Hatz 18 – H.-D. Dannenberg: Brakteaten der Niederlausitz im Münzbildvergleich mit Brakteaten Hamburgs und seines Umfeldes – G. Stefke: Die Herzöge von Mecklenburg zwischen

Pommern und dem „wendischen Münzverein“: Voraussetzungen, Massnahmen und Wirkungen fürstlich mecklenburgischer Münz- und Währungspolitik 1489–1504 – P. Ilisch: Der Goldschatzfund Wilhemshaven-Westerhausen, vergraben nach 1515 – P. Berghaus: Norddeutsche Numismatiker um 1700 zu Besuch in Amsterdam – H. Ginsburg a A. Gavrilov: Zur Geschichte und Katalogisierung der Münzsammlung von Georg Lüders – G. Hatz: Einige Anmerkungen zu der Münzsammlung Lüders – G. Franke: Ein privater Halbportugaleser. Zum Werk des Hamburger Medailleurs Paul Hinrich Goedecke – V. Hatz a G. Hatz: O. C. und C. F. Gaedechens, Vater und Sohn als Numismatiker – W. Zeuge: Hamburger Münzgeschichte des 18./19. Jahrhunderts – H. Homann: Hamburger Gold-, Silber- und Münzgewicht – R. Postel: „Der schönste Ausdruck in der sparsamsten Sprache“ – die hamburgische Ehrendenkmünze – B. Müller: Albert Kahlbrandt (1878–1961). ein Hamburger Medailleur – M. Gutgesell: Venusdarstellungen auf Münzen der Römischen Republik – B. Kluge: Zur Quedlinburger Serie des Brakteatenfundes von Freckleben 1860 – I. Leimus: Wann und woher ist der deutsche Kaufmann nach Livland gekommen? Eine numismatische Studie – W. Hollstein: Medaillen anlässlich des 300jährigen Jubiläums des Oldenburgischen Hauses auf dem dänischen Königsthron im Münzkabinett Dresden und ihr sammlungsgeschichtlicher Hintergrund – J. Heckl: Die Besichtigung der schwedischen Münzstätte Avesta auf einer Instruktionsreise des Oberbergamtsreferendars Albert Brömel im Jahr 1821 – N. Klüssendorf: Die deutschen Landrentenbanken. Von der Bauernbefreiung zum modernen Bankwesen – H. P. Hankel: Währungseinheit – Einheitswährung. Münzunionen vom 19. Jahrhundert bis heute – F. Berger: Der Pfennigentwurf von Adolf Jäger.

Jan Šmerda: Mince zemí koruny České. Numismatická sbírka Josefa Květoně. Jihomoravské museum, Znojmo 2004, 202 s.

Se studií Květoslavy Polákové Pedagog a numismatik Josef Květoň (1828–1905).

Bernhard Prokisch – Hubert Emmenrig – Susanna Heinz – Michaela Zavadil – Banu Marksteiner: Repertorium zur neuzeitlichen Münzprägung Europas. Band III. Heiliges Römisches Reich Deutscher Nation und Nachfolgestaaten – der Fränkische Reichskreis. (=Veröffentlichungen des Institutes für Numismatik und Geldgeschichte; Bd. 9), Wien 2004, 300 s.

Bernhard Prokisch – Thomas Kührtreiber (Edd.): Der Schatzfund von Fuchsenhof / The Fuchsenhof Hoard / Poklad Fuchsenhof. (= Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich Folge 15), Linz 2004, 954 s. a CD.

Dagmar Vorlová: Hromadný nález pražských grošů z Hradce Králové. Muzeum východních Čech v Hradci Králové 2002, 199 s.

Michael Grundner: Die Münzstätte Wien im 15. Jahrhundert. Organisation und Verwaltung im Spiegel spätmittelalterlicher Handschriften. Diplomní práce na filosofické fakultě vídeňské university, 2003, 133 s.

Kaiser Ferdinand I. 1503–1564. Das Werden der Habsburgermonarchie. Wilfried Seipel. Ed., Kunsthistorisches Museum Wien 2003, 598 s.

Paola Pierucci: Vrata prema istoku. Dubrovačka kovnica novca (17.–18. st.), Dubrovnik 2001, 231 s.

Jakob Reichel: medal'jer, kolekcioner, učenýj. 1750–1856. Ermitáž 2003, 209 s.

Jakub Reichel pracoval od roku 1809 pro petrohradskou mincovnu, svou rozsáhlou sbírku ruských a západoevropských mincí a medailí zpřístupnil devítisvazkovým katalogem, vydaným v letech 1842–1850. Car Mikuláš I. koupil od Reichla pro Ermitáž 4 712 ruských ražeb, zbývající část sbírky, přes 40 000 antických a evropských mincí i medailí koupil mincovní kabinet v letech 1856–1857 od dědiců.

Standard Catalog of World Paper Money. Modern Issues 1961 – Date. George S. Cuhaj. Ed. 10. vydání, Krause 2004, 958 s.

Geld aus China. Wilfried Seipel. Ed. Kunsthistorisches Museum Wien 2003, 95 s.

Vojtěch Bednařík: Medaille, plakety a odznaky okresu Přerov, Přerov – Kroměříž 2002, 76 s.

Catálogo de la colección de medallas españolas del Patrimonio Nacional. María Ruiz Trapero. Ed., Madrid 2003.

I. Carlos I – Fernando VII (1516–1833), 665 s.

II. De Isabel II a la Regencia (1833–1902), 567 s.

III. De Alfonso XIII a Juan Carlos I (1902–2002), 636 s.

Ivan Mirnik: Zbirka medalja Berislava Kopača. Donacija Arheološkome muzeju u Zagrebu / The Berislav Kopač Medal Collection. Donation to the Zagreb Archaeological Museum. Zagreb 2005, 207 s.

Wolfgang Steguweit: Raimund Faltz, Medailleur des Barock (= Berliner numismatische Forschungen; Bd. 9), Berlin 2004, 191 s.

Jiří Blahota: Bohumil Teplý. Medaile a drobná plastika, Olomouc 2002, nestr.

Nad'a Vitanovská: Michal Vitanovský. Mince, Kroměříž 2003, nestr.

Eduard Polívka: České početní groše, žetony, kovové známky. Praha 2003, 139 s.

Numismatik und Technologie: Fragen und Antworten / Numismatics and Technology: Questions and Answers. Kunsthistorisches Museum Wien 2003, 136 s.

M. F. Guerra: Analysis in numismatics: looking for the provenance of minted metals – A. Gebel a K. Schmid: Anwendung von Pb-isotopenuntersuchungen in der Archäologie – G. Demortier: PIXE and PIGE non destructive analysis of gold, silver and bronze coins – J. Opitz-Coutureau a A. Denker a C. Couzon a R. Denk a M. Griesser a H. Winter a E. Nagel: Zerstörungsfreie Elementanalyse durch Hochenergie-PIXE an mittelalterlichen „Wiener Pfennigen“ und altchinesischen Münzen aus Karakorum (Mongolei) –

R. Linke a S. Stanek a M. Schreiner a G. Demortier a H. Winter a M. Alram a B. Prokisch: Energiedispersive Röntgenfluoreszenzanalyse zur zerstörungsfreien Untersuchung von Münzen – C. Vlachou-Mogire: The manufacturing and plating technology of mid-3rd/ 4th century AD Roman coins – M. Griesser a R. Denk a M. Griehl a R. Traum a H. Winter: The past and the future: investigating brown spot corrosion on historic gold coins and medals to advance their preservation – L. Rupprecht a R. Montanari a G. Gusmano: Red spots on modern gold coins: an analytical investigation on nature and origin – W. Kockelmann a A. Kirfel a E. Jansen a R. Linke a M. Schreiner a R. Traum a R. Denk: Neutron diffraction for non-destructive texture analysis of minted and cast „Taler” coins – A. Gnadenberger a R. Grill: Niob als Münzmetall: Herstellung, Eigenschaften, Verarbeitung.

redakce

■ kronika

VIII. Mezinárodní medailérské sympozium v Kremnici

Městečko Kremnica v překrásné přírodě uprostřed Slovenska se stalo na měsíc tvůrčí oázou pro pět medailérů z různých koutů Evropy. V době **od 19. září do 16. října 2005** se zde uskutečnil již **8. ročník Mezinárodního medailérského sympozia** organizovaného **Národní bankou Slovenska – Muzeem mincí a medailí v Kremnici**.

První den nás Kremnice přivítala mlžným oparem a mrholením, zato lidé z muzea, kteří o nás po celou dobu sympozia pečovali, nám prezentovali slovenskou pohostinnost. Jak předchozím účastníkům, tak i nám se stal Angyalův dům našim nejenom pracovním místem, ale i příbytkem a taky zdrojem inspirace. I město samotné, chráněné Kremnickými vrchy, s dlouholetou historií se nedalo zahanbit. Jeho zákoutí, architektura a detaily výzdoby se nedaly přehlédnout.

Mými partnery zde byli **Aranka Lakatošová** z Maďarska, **Rembrandt Jordan** z Belgie, **Mateusz Dworski** z Polska a **Juraj Sapara** ze Slovenska. Po dobu pobytu bylo naším jediným úkolem vytvořit modely na **jednu raženou oboustrannou medaili na dané téma a pět litých medailí s volnou tematikou** v předem stanoveném termínu. Téma nadčasové: **„Nové millenium – naděje a úzkosti“** anebo **„115 let od založení muzea v Kremnici“**. Závazný termín byl důležitý, aby naše nápady nemohly být realizovány – ražené medaile v **mědi** a lité do **bronzu**.

Pro všechny aktéry sympozia bylo zajímavé poznávat, kdo jakým způsobem pracuje a jaký používá materiál – vosk, upravenou plastelínu, sádku – k vyhotovení modelů. Hotové sádkové návrhy, které nám odléval v roli technika **Peter Durbák**, museli naši nejbližší: **Bernhard Hamann**, ostřílený mnoholetý kurátor a **Erika Grniaková**, čerstvá kurátorka sympozia, která po něm převzala péči o účastníky, odevzdat do mincovny tak, aby objednaný produkt, ražené medaile, byl vyroben včas pro vernisáž i tvůrce. Měli jsme možnost navštívit provozovnu **Mincovny** a vidět celý proces výroby našich, pro některé z nás prvních ražených medailí. Fascinovaly mne redukční stroje od firmy Janvier et Berchot Paris a třecí lis s tlakem 200 tun, ale i mravenčí práce jednotlivců.

Obdobný průběh zrodu měly i lité medaile a tady jsme navštívili **bronzaře** – odlévače a jejich dílny, ve kterých provozují archaické řemeslo.

V těsném kontaktu jsme byli také s odbornými pracovníky muzea **Magdalénou Kamhalovou** a **Danielem Kianičkou**.

I když práce bylo hodně a byla termínovaná, zbyl čas i na knížky, procházky městem, návštěvu střední odborné školy, expozice hradu a muzea. Absolvovali jsme také několik exkurzí do báňských měst a Spišskou Gotickou cestu, které se prolínaly s prací.

První výlet byl do Banskej Štiavnice, krásného starého města, které nás překvapilo svými uličkami a budovami. Historii hornictví v regionu připomnělo banické muzeum a skanzen, kde jsme navštívili štolu Bartolomej.

Spišskou Gotickou cestu jsme absolvovali jako celodenní exkurzi. Spišský hrad v mlze, kam jsme se nedostali pro natáčení amerického velkofilmu, uchvátil i na dálku svou rozlohou, která ho řadí mezi největší hrady Evropy. Proti hradu se na kopci tyčí Spišská Kapitula, církevní městečko, od roku 1776 sídlo Spišského biskupství. Místo je charakteristické katedrálou s dvěma románskými věžemi a z mnoha památek si zaslouží pozornost krásná románská soška Leo albus. Pod hradem se nachází stará obec Žehra. V jejím starobylém raně gotickém kostele sv. Ducha jsou obzvlášť cenné gotické fresky z pěti období, nejstarší ze 13. a nejmladší z 15. století. Pak následovala Levoča s jejím obrovským náměstím, které nás ubezpečilo o významu města v evropském středověku. V chrámu sv. Jakuba nás ohromil nejvyšší gotický oltář světa i další gotické a renesanční oltáře z 15.–16. století. Mnohé z nich jsou dílem řezbáře Mistra Pavla z Levoče. Levoča je ovšem i největším poutnickým místem Slovenska, což symbolizuje kostel na Mariánské hoře. Na další cestě jsme neminuli pohoří Vysoké Tatry, kde jsme v šoku a na vlastní oči mohli vidět ničivou sílu vichřice na zdejší porost. Při západu slunce jsme stanuli u Štrbského plesa a večer jsme plni dojmů rádi spočinuli v komfortních pokojíčkách na „Angyalce“.

Poslední velkou vyjížděnkou byl Zvolen a jeho gotický zámek s renesančním opevněním, další národní kulturní památka a sídlo Slovenské národní galérie. Ve Zvolenu jsme shlédli také projekt výstavy ve vlaku, neobvyklou prezentaci fotografií Sebastiana Salgada Workers. Navštívili jsme i vzácnou historickou památku, dřevěný artikulární evangelický kostel a dřevěnou zvonici v Hronseku. Banská Bystrica byla tečkou za dlouhým, vskutku poznávacím dnem.

Zbyl čas i na posezení při víně ve společnosti medailérů a sochařů z Kremnice, mincovny a blízkého okolí i na výměnu katalogů a kontaktů s kolegy.

Až přišel den instalace protkaný příjezdem známých i neznámých, umělců, milovníků umění, rodinných příslušníků a přátel z celého Slovenska. Vernisáž byla zahájena za při-

tomnosti zástupců NBS, představitelů města Kremnice, slovenských medailérů a veřejnosti ve Výstavném kabinetě numizmatické expozice „Líc a rub peněz“ na Štefánikově náměstí. Ředitelka muzea **Marianna Novotná** představila nás i naše díla, předala nám kolekci – soubor námi vytvořených ražených medailí a čas se naplnil – sympozium skončilo. Zbývá jen milá vzpomínka na Kremnicu a na krásné rodné Slovensko.

Mezinárodní sympozium medaile, které ve mne zanechalo dobrý pocit, má dlouhou historii.

Tradice setkání výtvarných umělců – medailérů v Kremnici se zrodila roku 1983. Prvních tří ročníků sympózia se zúčastnili pouze slovenští a čeští autoři, od roku 1988 má sympozium mezinárodní charakter. Organizuje se zpravidla každé dva roky za účasti pěti medailérů z různých zemí. Příjemné prostředí Kremnice a klidná atmosféra v domě, kde žila rodina výtvarníků Angyalovců, byly na počátku nesčetných setkání a zrodu nových kontaktů. Sympózia se stala neodmyslitelnou součástí výtvarného života Kremnice, centra slovenského mincovnictví a medailérství.

Z českých umělců se Mezinárodních sympózií medailí v Kremnici od roku 1983 zúčastnili – **Milada Othová, Ladislav Kolár, Jiří Věneček, Jitka Jelínková, Miroslav Kovařík, Josef Šafařík, Milena Blašková**. Celkový počet účastníků činí však již více než 50 medailérů, z nichž mnozí vystavovali i na světové medailérské výstavě FIDEM a vytvořili víc než 400 medailí. Medaile vytvořené na sympóziích se stávají součástí sbírkového fondu Muzea mincí a medailí v Kremnici, kde systematicky doplňují sbírku současného medailérského umění.

M. Blašková

Poznámka: další informace viz

<http://www.nbs.sk/MMM/SYMPOZ.HTM>

Pokyny pro autory

Dosavadní redaktorka PhDr. Jarmila Hásková, CSc. rozhodla se ukončit téměř třicet let své práce pro Numismatické listy. Věnovala se jim od roku 1976 a za tu dobu připravila sto padesát dvě čísla časopisu, v tom i řadu dvojčísel. Nastupující redakce vděčně vzpomíná jejich trvalých zásluh a značného nasazení, často na úkor vlastní vědecké práce.

Numismatické listy budou vycházet čtyřikrát ročně, celkový počet stran v ročníku zůstává zachován. Vítáme jak delší numismatické a hospodářské studie, tematické soupisy, tak kratší sdělení a upozornění na mince, papírová platidla, medaile a vyznamenání. Vždy vítané jsou recenze a zprávy o odborné literatuře a výstavách. Pevné místo mají v časopise zprávy ze života České numismatické společnosti.

Své texty zasílejte nejlépe v elektronické podobě (v textovém editoru Word), text nezalamujte do sloupců a obrázky nevkládejte do textu. U příspěvků s více ilustracemi přiložte jeden výtisk a označte v textu jejich umístění. Poznámky v textu vkládejte pomocí příkazů **Vložit** a **Poznámka pod čarou**, čímž budou čísla poznámek v textu i pod čarou automaticky zařazena v podobě horního indexu. Poznámky vkládejte vždy za interpunkci. V textu rozepisujte slovy čísla od 1 do 9, čísla dvojmístná a více-místná pište číslicemi, uvozovky používejte „na počátku dole a na konci nahoře“, po počáteční a před závěrečnou závorkou nedělejte mezery. V textu nepoužívejte tabulátorů ani pevných mezer a slova nedělte.

Citace v poznámkách pište včetně dodržení uvedené interpunkce (při první citaci uveďte celé křestní jméno autora). U neperiodických sborníků je za názvem a čárkou zkratka **in:**, u periodických sborníků a časopisů se tato zkratka nepoužívá. Mezi více autory a místy vydání pište pomlčku. Mezi názvem a podtitulem (díla i sborníku) pište tečku (dohromady jde o jeden údaj). Jednotlivé části citace jinak od sebe odděluje čárkou, popřípadě dvojtečkou, nikoliv tečkou. Citace je jediný ucelený soubor (věta) skládající se z jednotlivých údajů, výjimkou jsou zkratky a řadové číslovky, za kterými pište tečku.

A. sekundární literatura

Monografie, článek v periodickém časopise či sborníku a v neperiodickém sborníku:

1. citace: NOVÁK, Josef: *Dějiny Národního muzea*, Praha 2001, s. 12. nebo NOVÁK, Josef: *Dějiny Národního muzea*, Český časopis historický 99, 2001, s. 12. nebo NOVÁK, Josef: *Dějiny Národního muzea*, in: Česká muzea, Praha 2001, s. 12. a další zkrácená citace: NOVÁK, J.: *Dějiny*, s. 12.

Více autorů, míst vydání a název s podtitulem:

1. citace: NOVÁK, Josef – NOVOTA, Petr: *Dějiny Národního muzea. Historické muzeum*, in: *Museologica. Sborník k výročí založení Národního muzea*, Praha–Brno 2001, s. 12. a další zkrácená citace: NOVÁK, J. – NOVOTA, P.: *Dějiny*, s. 12.

Více děl: 1. citace: NOVÁK, Josef: *Dějiny Národního muzea I. 2. Hudební muzeum*, Praha 2001, s. 12. 2. citace: NOVÁK, J.: *Dějiny Národního muzea I. 2*, s. 12.

Citace od stejného autora (pouze, jsou-li v jedné poznámce): NOVÁK, J.: *Dějiny*, s. 12; TÝŽ, *Národní divadlo*, Praha 2001, s. 15.

B. prameny vydané

Kroniky: 1. citace: *Die Chronik der Böhmen des Cosmas von Prag*, ed. Bertold BRETHOLZ, *Monumenta Germaniae historica – Scriptores rerum Germanicarum*, Nova series II, Berlin 1923, (dále jen KOSMAS), I. 2, s. 12. a další zkrácená citace: KOSMAS I. 2, s. 12.

Legendy: 1. citace: *Kristiánova legenda. Život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily*, vyd. Jaroslav LUDVÍKOVSKÝ, Praha 1978, (dále jen KRISTIÁN), kap. 3, s. 24–25. a další zkrácená citace: KRISTIÁN kap. 3, s. 24–25.

Anály: 1. citace: *Annales Sangallenses maiores*, ed. Heinrich PERTZ, *Monumenta Germaniae historica – Scriptorum I*, Hannover 1820, (dále jen ANNALES SANGALLENSES MAIORES), ad a. 955, s. 79. a další zkrácená citace: ANNALES SANGALLENSES MAIORES ad a. 955, s. 79.

Ročníky přepisujte z latinských číslic do arabských. Latinské číslice zůstávají pouze u označení řad, děl či jednotlivých knih pramenů. Kapitoly jsou označeny zkratkou kap., nenásleduje-li číslo kapitoly za číslem knihy (KOSMAS I. 2, s. 15), a jsou číslovány arabskými číslicemi (KRISTIÁN kap. 10, s. 12). Názvy časopisů v první poznámce rozepisujte.

C. prameny nevydané

Při citaci nevydaných pramenů uveďte plný název archivu, místo jeho sídla, název a označení fondu, signaturu nebo inventární číslo a folio nebo stranu:

Moravský zemský archiv Brno, E 28 Jesuité v Olomouci, sg. P 379, f. 15a.

Úprava obrazových příloh

Fotografie musí být jasné a ostré. Digitální fotografie nebo pérové kresby ukládejte jako samostatné soubory ve formátu jpg, tif, eps, bmp, v rozlišení alespoň 300 dpi. Nevkládejte je do textu, ale uložte do samostatného souboru. Ke každé fotografii patří popiska, která také udává velikost:

O. Španiel, pamětní stokoruna 700 let hornických práv, 1949 / stříbro, 31 mm / foto Česká národní banka

Časopis reprezentuje českou numismatiku na mezinárodním fóru, podklady pro re-sumé žádáme dostatečně dlouhé a podrobné.

Obsah

Jiří Lukas

Poznámky k českému mincovnictví přelomu
10. a 11. století (III.)

Denár typu ruka – kaplice C 226 a jeho
zařazení 1
Bemerkungen zu der Münzprägung in
Böhmen an der Wende des 10. und 11.
Jahrhunderts (III.)

Denarius vom Typ Hand – Kapelle C 226
und die Klassifizierung der Münze

Aleš Valenta

Finanční a majetkové záležitosti Františka
Václava Trauttmansdorfa v první třetině
18. století 11
Die finanziellen und Eigentumsangelegen-
heiten von František Václav Trauttmansdorff
in der ersten Dritte des 18. Jahrhunderts

Materiály

Jan Štěpán

Lícni razidlo 3 krejcaru Františka kardinála
z Ditrichštejna z roku 1619 s chybou
v opisu 23
Eine Avers-Prägestanze des Dreikreuzer
vom Olmützer Bischofe, Kardinal Franz von
Dietrichstein, aus dem Jahre 1619 mit einem
Fehler in der Umschrift

Josef Paukert

Vzpomínka na Františka Cacha 25
Erinnerung an František Cach

Nové medaile 28

Drobné zprávy 29

Nové peníze 30

Osobní zprávy 32

Literatura 34

Výstavy 35

Informace 40

Kronika 44

Pokyny pro autory..... 46

NUMISMATICKÉ LISTY

ROČNÍK LXI – 2006 – číslo 1

Vydává: © Národní muzeum, Václavské
náměstí 68, 115 79 Praha 1

Odpovědný redaktor: Tomáš Kleisner

Redaktorka: Alena Dvořáková

numlisty@nm.cz

224 497 282

Sazba a tisk:

Tiskárna H.R.G., spol. s r.o.

J. E. Purkyně 916, Litomyšl

Vychází čtyřikrát ročně

Přímý prodej zajišťuje stánek v hlavní budo-
vě Národního muzea na Václavském náměstí
Předplatné v České republice i do zahraničí
vyřizuje firma Myris Trade s.r.o., poštovní
příhrádka 2, V Štíhlách 1311, 142 00 Praha 4,
telefon 234 035 200, fax 234 035 207,
244 470 778, myris@myris.cz

Pro členy České numismatické společnosti
zasílá Česká numismatická společnost,
Arménská 1369, 101 00 Praha 10-Vršovice,
telefon 271 730 775

Redakční uzávěrky jsou 1. února, 26. května,
28. července a 5. října

Toto číslo vyšlo v červnu 2006

ISSN 0029-6074, MK ČR E 568

Návštěvní den

numismatického oddělení

je pondělí 10–12 a 13–16 hodin.

V jiné dny neohlášené návštěvy
nepřijímáme.

**Fotografie k článku M. Blaškové:
VIII. Mezinárodní medailérské sympozium v Kremnici
(text na s. 44-45)**

Milena Blašková:
Naděje a úzkosti
millenia

Aranka E. Lakatos:
Na ceste (Úton)

Juraj Sapara:
MMS Kremnica 2005 –
Reminiscencie

Mateusz Dworski:
Tretie milénium
(Trzecie milenium)

Rembrandt Jordan:
Zjednotené strany
(United part)

Na 1. a 4. straně obálky / Bitva tří císařů /
Karel Zeman, 2005 / 50 mm

